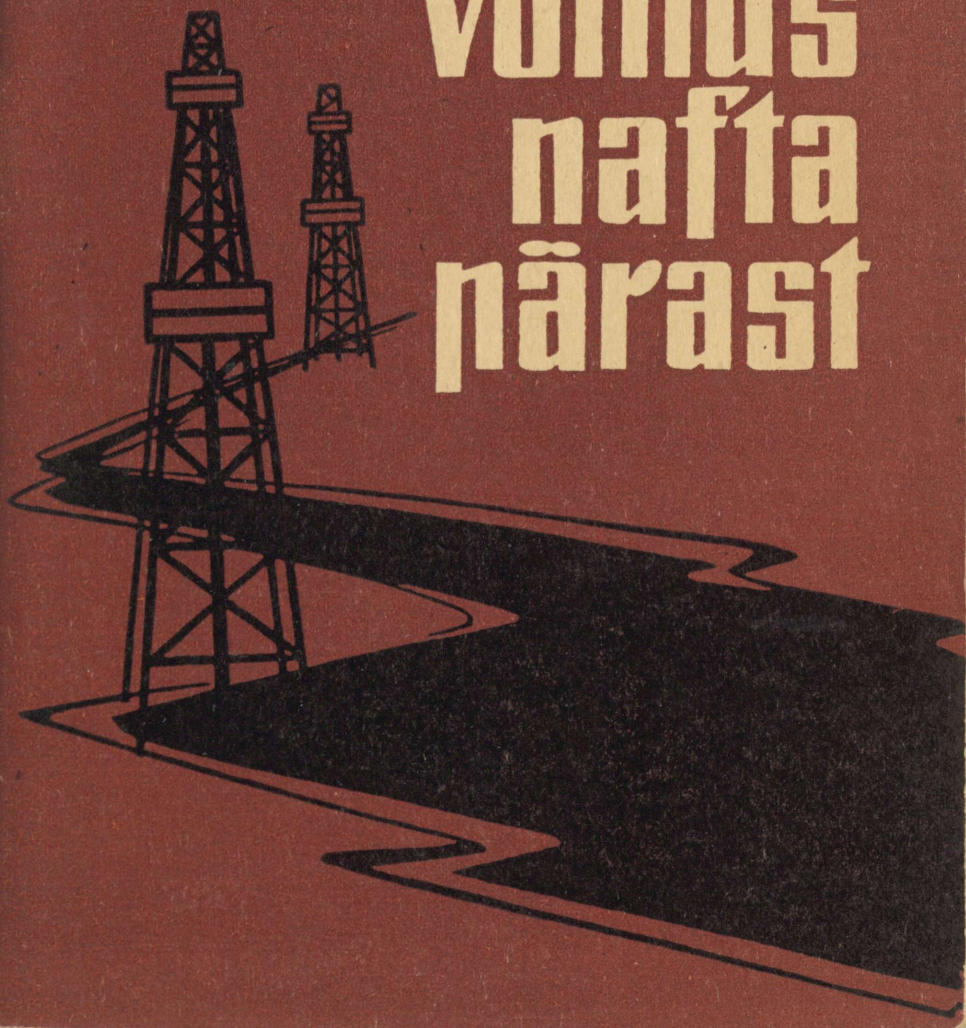
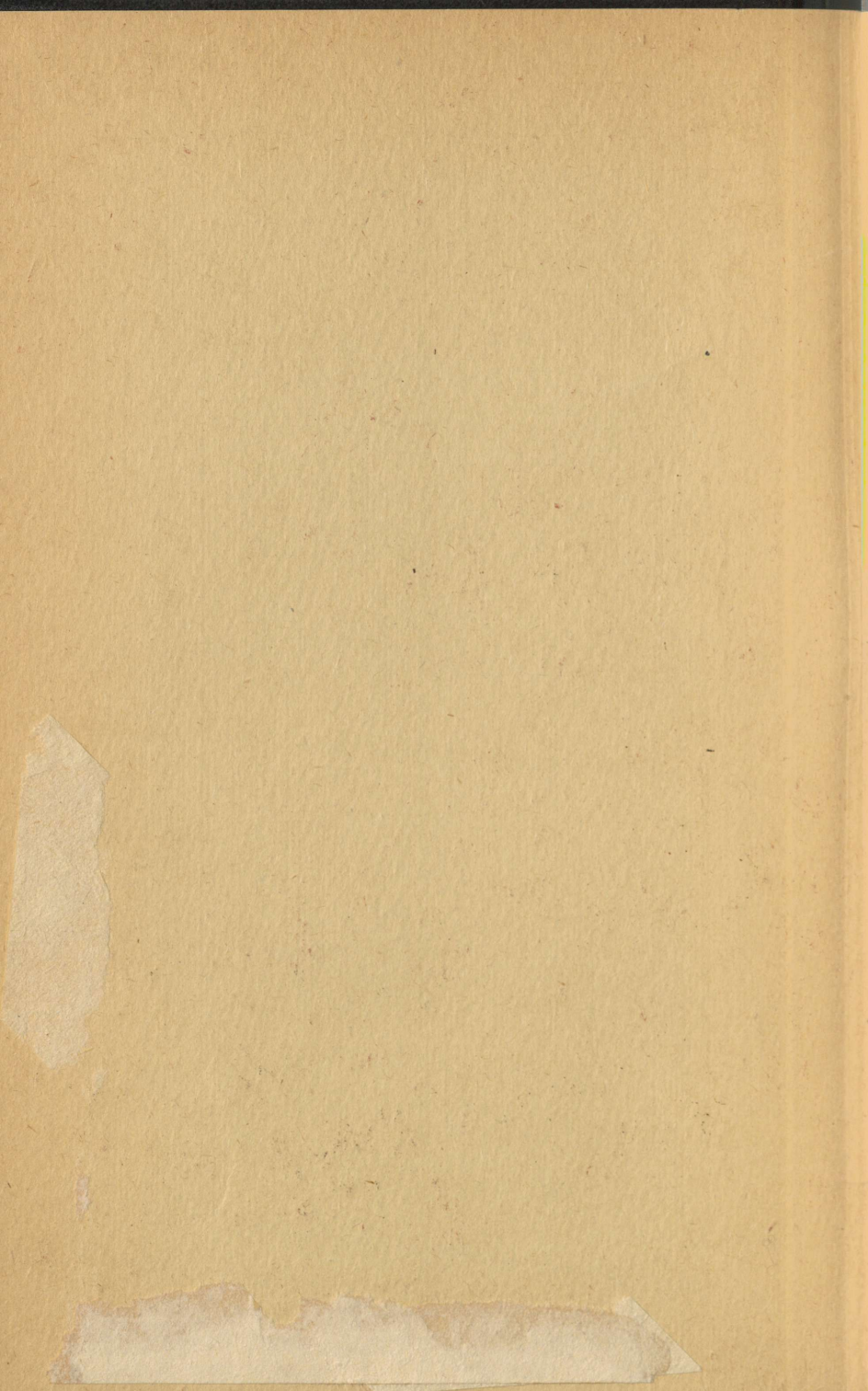

R. Mikenberg,

Monopolide võitlus nafta pärast

A-17346 III

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE
LEVITAMISE ÜHING

R. MIKENBERG

MONOPOLIDE VÕITLUS NAFTA PÄRAST

Nr. 1

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1962

32 T*
M 52

Kaanekejundus *E. Tali*

N 2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

~~69930~~

205986

EESSONA

Sageli nimetatakse naftat «mustaks kullaks». See nimeetus õigustab end täielikult, arvestades nafta tohutut majanduslikku tähtsust. Kui möödunud sajandi teisel poolel ilmus maailmaturule nafta, haistsid monopolid temas uut hiilgavat rikastumisallikat ning Uut ja Vana Maailma haaras «naftapalavik», mis sarnanes «kullapalavikuga».

Kui «kullapalavik» vallutas ainult õnneotsijate ja kesk-aegsete alkeemikute meeli, kes tegutsesid üksikult ja omal riisikol, siis «naftapalavik» haaras terveid korporatsioone, truste ja monopole ning rahatuusasid ja nendega seotud valitsuste liikmeid, kes lootsid kiiresti rikastuda maapõuest väljavoolava musta vedeliku arvel, mida läks hädasti vaja tollal laialt levinud valgustusallikale — petrooleumilambile ning tööstuses kasutuselevõetud plahvatusmootorile.

Naftamonopolid tegutsesid siis ja tegutsevad praegugi põhimõttel — kellel on naftat, sellel on ka kulda, ja mida rohkem naftat, seda rohkem kulda. Kaasaja majanduses on naftal võrratult suurem tähtsus kui kullal, millel ei ole tööstuses, transpordis jm. erilist praktilist väärtust.

Kergem on loetleda neid majandusharusid, kus naftat ei kasutata, kui neid, kus teda kasutatakse. Viimastel aastakümnetel on nafta muutunud peamiseks tooraineks keemiatööstusele. Naftat kasutatakse värvide, arstimite ja paljude teiste keemiakaupade valmistamiseks. Naftast saab lõhkeainet, plastmasse, nailonit, sünteetilist kautšukit ja palju muud.

Iga aastaga kasvab nafta osatähtsus ka maailma energeetikabilansis. T. Zolotarjov näitab oma teoses «Maailma energeetika»¹, et nafta osatähtsuse kiire kasv tööstuses ja

¹ Т. Л. Золотарев, «Энергетика мира», Москва, 1959, стр. 21—24.

energeetikas on seletatav esiteks tema tehniliste omadustega ja teiseks majanduslike põhjustega.

Nii näiteks on auto- ja õhutranspordis tehniliselt võimalik kasutada ainult naftat ja naftatooteid. Auto- ja õhutransport aga on arenenud edasi hiiglaslikus tempos. Kui 1919. aastal oli maailmas 9 miljonit autot ja traktorit, siis nüüd on nende arv kümnekordistunud. Sama ajavahemiku jooksul on õhutranspordi veod kasvanud 232-kordseks.

Analoogiliselt on nafta tarbimine kasvanud kauba- ja sõjalaevastikus, kommunaalettevõtteis, soojuselektrijaamades jm.²

Peale selle õigustab nafta kasutamine end täielikult ka majanduslikult. Nafta on tunduvalt odavam kui kivisüsi. Nafta tootmiseks ei ole vaja ehitada tehniliselt keerukaid ja kalleid kaevandusi ega omada palju töölisi. See kõik annab monopolidele lisakasumit.

Ilma kasumita ei ole äri — see on kapitalistliku majandussüsteemi deviis. Kasumi üle aga ei või naftamonopolid kurta. Seda tõendab Ameerika Ühendriikide ja Inglise-Hollandi naftamonopolide muinasjutuline rikkus ja ka «naftakuninga» Rockefelleri hiiglavarandus.

Naftatööstus on muutunud kaasaja kapitalistliku maailma suurimaks tööstusharuks. Kapitali kontsentratsioon on siin kõige suurem. Käputäis võimsaid naftamonopole koonduis 1928. aastal rahvusvahelisse ülimonopoli — naftakartelli, mis monopoliseeris kapitalistliku maailma nafta tootmise, töötlemise, transportimise ja turustamise. Kartell dikteerib naftahinnad suuremale osale kapitalistliku maailma turust ja astub välja ühise rindena nn. «sõltumatute» — kartelli mittekuuluvate — naftakompaniide ja nõrkade, kuid naftarikaste riikide vastu. Kartelli peamiseks võitlusareeniks on Kesk- ja Lähis-Ida ning Ladina-Ameerika. Nende piirkondade naftaallikad on kõige rikkalikumad, seal on tööjõud kõige odavam ja kasum kõige suurem. See tõttu tunnevadki naftamonopolid nii suurt «huvi» nende maade vastu ja avaldavad otsustavat mõju Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa välispoliitilise kursi väljatöötamisele nende riikide suhtes. Seda võis märgata juba Esimese ja Teise maailmasõja vahelisel ajal, kuid eriti silmatorkav on see pärast Teist maailmasõda. Inglismaal toimub

² Arvatavasti tõrjub aatomienergia tulevikus välja nafta soojuselektrijaamadest, laevadest jm.

see varjatult, Ameerika Ühendriikides aga avalikult. Ameerika Ühendriikide Kongressis moodustavad «nafta sõbrad» võrdlemisi soliidse rühmituse. Poliitiliste ekspertide arvates on ligi 20% Ameerika Ühendriikide Kongressi liikmeist ühel või teisel viisil naftaga seotud. Avalikult räägitakse, et endine senaator Texasest ja demokraatide liider Senatis Johnson — nüüdne asepresident — on «end naftaga ära määrinud», s. t. et ta on tihedalt seotud naftamonopolidega, kellele Texase osariik on tõeliseks pärusvalduseks.³

Keegi ei räägi «terase diplomaatiast» või «autode diplomaatiast», kuid «nafta diplomaatia» nagu «dollari diplomaatiagi» on muutunud üldkasutatavaks terminiks ja omandanud rahvusvahelises elus kindla mõiste. Selle kõige eredamaks iseloomustuseks võib tuua «Suessi avantüüri» 1956. aastal, kurikuulsa «Eisenhoweri doktriini» ja Ameerika Ühendriikide ning Inglise agressiooni Liibanonis ja Jordaania 1958. aastal ning Kuveidis 1961. aastal. Ühtlasi on naftamonopolid kõige ägedamateks «külma sõja» pooldejateks.

Naftakartelli olemasolu ei takista kartelli kuuluvatel monopolidel pidamast omavahelist lakkamatut võitlust. Iga aastaga teravneb naftamonopolide ja nende seljataga seisvate imperialistlike riikide võitlus naftarikaste piirkondade ja naftaturgude pärast. Igasugused lepingud mõjusääri jaotamise kohta on osutunud tühisteks paberilipakateks — nende sõlmimine pole tähendanud muud, kui et antud momendil ei suutnud «tugevam» pool haarata «nõrgemalt» rohkem ja et «nõrgem» suutis osaliselt oma positsioone säilitada. Siiani on «tugevamaks» pooleks osutunud Ameerika Ühendriikide ja «nõrgemaks» pooleks Inglise-Hollandi naftamonopolid (Prantsuse naftamonopol oma nõrkuse tõttu ei tule arvesse). Jõudude vahekorra muutumisel käristatakse kitsendavad lepingud lõhki ja sõlmitakse «õiglase» lepingud, nagu seda viimase 30 aasta jooksul on korduvalt tehtud. Seepärast toimub «partnerite» vahel alaliselt äge võitlus põhimõttel — kes keda?

Kuid peab arvestama ka seda, et naftamonopolide võitlus viimaste aastakümnete jooksul toimub sotsialismi ja rahvusliku vabadusvõitluse tugevnemise ning kolonialismi

³ A. Adžubei, N. Gribatšov jt., Palgest palgesse Ameerikaga, Tallinn, 1960, lk. 131.

lagunemise tingimustes, mis vajutab sellele võitlusele oma pitseri.

Naftatööstusel on tähtis koht Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismimaade rahvamajanduse arenemises. Kiiresti kasvab naftatoodang. Kui 1929. aastal toodeti Nõukogude Liidus ainult 14 miljonit tonni naftat ja Ameerika Ühendriikides 190 miljonit tonni, siis 1960. aastal tõusis Nõukogude Liidu naftatoodang 148 miljoni ja Ameerika Ühendriikide naftatoodang 348 miljoni tonnini. Seega kasvas naftatoodang sellel ajavahemikul Nõukogude Liidus 10,5 korda, Ameerika Ühendriikides ainult 2,5 korda. Seitseaastaku lõpuks on kavas tõsta naftatoodang Nõukogude Liidus keskmiselt 230—240 miljoni tonnini aastas ja 1980. aastaks 690—710 miljoni tonnini.

Edukalt rajab rahvuslikku naftatööstust Hiina Rahvavabariik, kellel see seni täielikult puudus. Suuri edusamme on rahvavõimu ajal teinud Rumeenia naftatööstus.

Paljud endised asumaad Aasias ja Aafrikas on pärast poliitilise iseseisvuse saavutamist asunud rajama rahvuslikku tööstust, sealhulgas ka naftatööstust. Nõukogude Liit ja teised sotsialismimaad osutavad nõrgaltarenenud maadele tõhusat ja omakasupüüdnatut majanduslikku abi, abistades neid naftaleiukohtade otsimisel ja naftatööstuse rajamisel.

Nõukogude Liidu naftatoodangu suurenemine võimaldab meil müüa rohkem naftat välisurul, mis on otseseks abiks nõrgaltarenenud maadele naftakartelli röövelliku poliitika vastu. Kujukaks näiteks selle kohta on Nõukogude Liidu abi Kuuba Vabariigile 1960. aastal, mil naftamonopolid keeldusid Kuubale vajalikku naftat müümast ja mis oleks tähendanud Kuuba tööstuse täielikku seismajäämist ja ületamatuid majanduslikke raskusi. Kadunud on ajad, mil monopolid jagamatult valitsesid kogu maailma majandust ja dikteerisid kõigile oma tahet.

Käesolevas brošüüris püütakse anda lühike ülevaade nafta pärast peetavast võitlusest.

I peatükk

NAFTA KASUTAMISE AJALOOST

Ükski arheoloog ega ajaloolane ei ole seni veel suuteline vastama küsimusele, millal ja kus esmakordselt naftat leiti ja kes ta esimesena kasutusele võttis. Raske on öelda, kas olid siin teerajajaiks hiinlased, hindud, egiptlased, assüürlased või koguni inkad.

Kuid me teame, et ammu enne pronkskirve leiutamist oli nafta juba mitmesugusel otstarbel kasutusel. Seda tõendavad arheoloogilised leiud Eufraati ja Tigrise jõgikonnast. Nende leidude vanust hinnatakse 4000 kuni 6000 ja isegi enamale aastale. Tol ajal kasutatav nafta esines mitmesuguste teiste ainetega koos, kujutades endast põhiliselt mineraalset tõrva ehk bituumenit.

Naftabituumen leidis vanade kultuurrahvaste juures laialdast kasutamist. Ta oli vanadele assüürlastele, egiptlastele, babüloomlastele jt. rahvastele ehitustöödel niisama vajalik kui põhjamaa rahvastele lubi. Tänu sellele, et sideainena kasutatud naftabituumen pidas vett ja osutus kuumusele vastupidavaks, on vanaaja ehitused säilinud tänapäevani. Egiptuse püramiidide ehitamisel, mis püstitati ajavahemikul 3000—1800 e. m. a., kasutati sideainena just naftabituumenit. Samal otstarbel kasutati teda ka kuulsa Paabeli torni ehitamisel. Peale selle kasutasid babüloomlased naftabituumenit laialdaselt veehoidlate, losside ja müüride ehitamisel. Sama ainega muutsid babüloomlased veekindlaks maailma esimese «metroo» — Eufraati jõe alla kaevatud 1000 meetri pikkuse tunneli.

Antiikmaailma kuulsad meremehed foiniiklased, kelle laevad jõudsid kuni Läänemere kallasteni, tõrvasid oma laevu maatõrvaga — naftabituumeniga. Ka tänapäeval võib Eufraati ja Tigrise jõel näha ümmargusi naftabituumeniga pigetatud pilliroost või palmiokstest punutud «paate».

Naftabituumenit kasutasid babüloomlased ja inkad ka teede ehitamisel. Lääne-Euroopas hakati naftabituumeni

ehk asfaldiga katma tänavaid alles möödunud sajandil. Babülconia valitseja Nabopolassar (625.—605. aastal e. m. a.) aga laskis tänavaid katta naftabituumeniga juba 25 sajandit tagasi. Inkad segasid teede ehitamisel naftasse peale liiva veel lupja.

Nafta leidis kasutamist ka religioossetel talitlustel. Babüloonlased ja teised antiikrahvad kinnitasid kuldplaadid eba-jumalate külge bituumeniga. Samal viisil on kinnitatud ka Nebukadnetsari lossimosaiik. Bituumenit kasutasid egipt-lased balsameerimisel. Side, millega laip kinni mähiti, oli harilikult immutatud naftat sisaldava ainega. Seda ainet nimetati araabia keeles «muumiaks», millest tulenebki pal-sameeritud laiba nimetus. Peale selle kasutati naftat sisal-davaid aineid religioossete kombetalitluste ajal põletus-materjalina.

Antiikrahvastest jõudsid nafta tootmise ja kasutamise tehnika poolest kõige kaugemale hiinlased. Nad kasutasid naftat ja maagaasi valgustuseks ja kütteks. Ligi 3000 aastat enne eurooplasi oskasid hiinlased kasutada nafta ja loo-dusliku gaasi saamiseks puurimistehnikat. Puuraukude sügavus oli neil isegi 1500 kuni 2000 jalga⁴. Loodusliku gaasi edasijuhtimiseks kasutati bambustorusid. Ölilampe oli hiinlastel mitut liiki. Võib-olla oli muinasjutus «1001 ööd» esinevas Aladini imelambis puhastatud nafta, sest araablased olid hiinlastelt üle võtnud palju tehnilisi avas-tusi, nagu püssirohu, kompassi jm.

Ka Nõukogude Liidu territooriumil — Urartus, Horezmis, Musta mere ääres ja mujal — elunenud antiikrahvad kasu-tasid naftatooteid 1. aastatuhande alguses e. m. a. Samuti leidis nafta kasutamist praegusel Rumeenia territooriumil juba enne roomlaste sissetungi.

Kuna naftabituumenit tunti laialdaselt Babüloonia, Egiptuses, Pärsias jt. Idamaades, ei jäänud selle kasuta-mine saladuseks ka Vana-Kreekas ja Roomas.

Tuntud vana-kreeka kirjaniku Plutarhose ja arsti Dioskurides Pedaniuse töödes 1. sajandist nimetatakse sageli naftat. Sõna nafta on Euroopa keeltesse tulnud kreeka keelest (ναφθα), mis aga omakorda pärineb pärsia või kaldea keelest «nephthar» või «naphtha».

Kauges minevikus kasutati naftat edukalt sõjapidamises

⁴ «Oil in the Ancient World», «The Encyclopedia Americana», vol. 21, New York, 1944, p. 682.

ja ta oli praeguse napalmi eelkäijaks. See põlev aine, mida oli raske kustutada, osutus kardetavaks relvaks.

Antiikaja sõdade ajaloo on eriti kuulsaks saanud nn. «kreeka tuli». Väljapaistev Rooma teadlane, kirjanik ja ajaloolane Gaius Secundus Plinius (23—79) kirjutab, et kreeklased panid mere põlema ning hävitasid sel moel suure sküütide laevastiku. Kreeklased said «kreeka tule» valmistamise saladuse araablastelt, need aga omakorda hiinlastelt. Võitluseks vaenlase laevadega kinnitati oma laeva ninasse ja külgedele vasktorud, midagi tänapäeva leegiheitja taolist. Selle abil paisati põlev vedelik vastase laevadele. Vedelikku hoiti kinnistes nõudes. «Kreeka tuld» kasutati veel sajandeid hiljem Bütsantsis.

«Kreeka tule» valmistamist hoiti suures saladuses ja sellele omistati isegi jumalikku päritolu. Keemikud on kindlaks teinud, et see «tuli» valmistati salpeetrist, väävlist, tõrvast ja naftast. Segu süttis veega kokkupuutumisel ja seda sai kustutada ainult õhu juurdepääsu sulgemisega. Keskajal avastati «kreeka tuli» küll uuesti, kuid unustati peagi, sest areenile ilmus püssirohi, mis ületas «kreeka tule» mitmete omaduste poolest: sel oli suur purustusjõud ja seda sai paremini kasutada nii merel kui ka maal.

Naftat kasutati kauges minevikus laialdaselt arstimina, mida peeti pealegi universaalseks ravimiks. Kaldea maagid arstisid sellega nahahaigusi, reumat ning kasutasid seda verejooksu sulgemiseks. Inkad kasutasid naftat reuma arstimiseks.

Nafta tervistavat mõju tunti hästi Vana-Roomas. Plinius oma teoses «Looduse ajalugu» on toonud pika nimekirja naftat sisaldavatest arstimitest.

Keskajal kasutasid alkeemikud naftat paljude võiete ja palsamite valmistamisel. Ja võib-olla et ka kuulus Paracelsiuse «elu eliksiir» — see «igavese nooruse saladus» — sisaldas naftat. Renessansiajastu apteekrid propageerisid laiaulatuslikult «petra oleumi» (kivi õli) tervendavat mõju.

Keskajast peale algas ka teadaolevate naftaallikate regulaarne ekspuaterimine.

Nõudmine nafta järele hakkas eriti kasvama alates XV sajandist, mil tulid kasutusele raudassidega vankrid ja nende määrimiseks hakati tarvitama mineraaltõrva. Nafta tootmise suurendamise eesmärgil puuriti Prantsusmaal Elsassis 1475. a. esimene naftapuuraug, nn. «Plutoni puuraug». Selle töö teostas Pechelbronni kompanii, esimene

nafta tootmiseks loodud kompanii maailmas. Ameerika Ühendriikides loodi esimene naftakompanii — «Pennsylvania Rock Oil» — alles 1. jaanuaril 1855 ja seegi hankis naftat kaevudest.

Peamiseks nafta saamise viisiks jäi kuni 19. sajandi teise pooleni nafta ammutamine looduslikest naftaallikatest ja -kaevudest. Nafta tootmine kaevudest oli laialt levinud Ameerika Ühendriikides, Birmas, Indias, Rumeenias jm. Rumeenias ulatus naftakaevude sügavus kuni 200 meetrini ja vahel sügavamalegi.⁵

Venemaal puuriti esimene naftapuuraug Mäeasjanduse Valitsuse ametniku F. A. Semjonovi poolt 1848. a. Bakuu lähedal. Tööstuslik puurimine algas siin möödunud sajandi 60-ndail aastail.

Ameerika Ühendriikides puuriti esimene naftapuuraug 1859. aastal, mil kolonel Drake jõudis naftakompanii «Seneca Oil» ülesandel Pennsylvania osariigis naftat otsides puuriga 69¹/₂ jala sügavusel naftakihini. Sellest ajast peale hakkasid ameeriklased pidama end maailma esimesteks naftaavastajateks ja naftatööstuse rajajateks. 1959. aastal tähistati Ameerika Ühendriikides, Inglismaal ja Prantsusmaal suurejooneliselt nafta kasutuselevõtmise «sajandat aastapäeva», «unustades» seejuures täielikult mitme tuhande aasta pikkuse nafta kasutamise ajaloo.

Esiailgu kasutati naftat puhastamatult. Hiljem hakati temast eraldama valgustusõli — petrooleumi. Juba 1823. a. eraldasid vennad Dubininid Venemaal naftast petrooleumi; möödunud sajandi 50-ndail aastail kordas seda menetlust Ameerika Ühendriikide keemik Selliman. Peagi hakati linnade valgustamiseks kasutama petrooleumi ja tubadesse ilmusid petrooleumilambid. Nõudmine nafta järele kasvas kiiresti. Vaja oli viia nafta tootjalt tarbijateni. Selles osas hakkas Ameerika Ühendriikides energiliselt tegutsema vürtspoodniku poeg John Davidson Rockefeller, kes pühen- das erilist tähelepanu just nafta turustamisele. Petrooleumi müütmisega panigi Rockefeller aluse oma «nafta impeeriumile».

Plahvatusmootori kasutuselevõtmine tõstis järsult nõud- mist nafta järele. Tööstuse tormiline areng Ameerika Ühendriikides, Inglismaal, Prantsusmaal, Saksamaal,

⁵ Г. Раваш, «Из истории Румынской нефти», Москва, 1958, стр. 12.

Venemaal jt. riikides suurendas naftaturgu tohutult. Venemaa muutus peamiseks Euroopa varustajaks naftaga. Olgu märgitud, et Venemaa naftatoodang oli sajandivahetusel suurem kui Ameerika Ühendriikides. Kogu maailma naftatoodang ulatus tol ajal juba 20 miljoni tonnini.

Uue tõuke nafta kasutamisele andis sajandi algul alanud massiline autode tootmine, mis suurendas nõudmist bensiini järele. Vahetult enne Esimest maailmasõda hakkas Inglismaa oma noore mereväeministri W. Churchilli soovitusel kasutama masuuti sõjalaevade kütteks. See omakorda suurendas nafta tarbimist ja juba 1920. aastal toodeti kapitalistlikus maailmas 97 miljonit tonni naftat. Esimese ja Teise maailmasõja vahelisel ajal suurenes tohutult autode ja lennukite tootmine, mis muidugi aitas kaasa nafta tootmise kasvule. Teise maailmasõja ajal oli nafta tähtsus sõjategevuses väga suur. Samuti on iga aastaga kasvanud nafta kui tooraine osatähtsus keemiatööstuses. Juba 1946. a. toodeti naftat kapitalistlikus maailmas ligi 400 miljonit tonni. Sõjajärgseil aastail on nafta tarbimine kasvanud peadpööritava kiirusega.

Ükski kaasaja majandusharu ei saa eksisteerida ilma naftata. Nafta tootmise, tarbimise ja varude probleemil on tähtis koht kõikide riikide majanduspoliitikas.

II peatükk

KAPITALISTLIKU MAAILMA NAFTAVARUD JA NAFTATOODANG

Kui kauaks jätkub naftat? See küsimus kerkib tahtmatult päevakorda, kui võrrelda järjest kasvavat nafta tootmist teadaolevate naftavarudega. Mõned nafta «spetsialistid» Läänes on arvamusel, et naftat jätkub ainult ühe inimpõlve jooksul; teised eeldavad, et seda jätkub uute, seni avastamata leiukohtade arvel väga pikaks ajaks.

1949. a. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni poolt korraldatud maapõuevarade kasutamise ja konserveerimise teaduslikul konverentsil avaldas ameerika professor A. J. Liwerson arvamist, et praeguse tarbimistaseme juures jätkub naftat 500 aastaks, kompanii «Shell Oil» esindaja H. M. King aga pidas A. J. Liwersoni arvestusi «metafüüsilisteks harjutusteks».

Kaart 1. Peamised teadaolevad naftaleiukohad maailmas

Naftat leidub peaaegu kõigis maailma piirkondades (vt. kaart 1). Viimastel aastatel on leitud suuri naftavarusid Sahaaras, Hiina Rahvavabariigis jm.

Nafta tootmise kasvu ja nafta leiukohtade uurimise intensiivsust kajastab kujukalt uute naftapuuraukude puurimine.

Pärast Teist maailmasõda on uute naftapuuraukude arv sõjaeelse perioodiga võrreldes kasvanud 8—9-kordseks, kusjuures nafta tootmise tsentrum nihkub läänepoolkeralt idapoolkerale. Edukalt toimuvad nafta leiukohtade uurimistööd Indoneesias, Indias ning Lähis- ja Kesk-Ida maades. Samal ajal Ameerika Ühendriikides uute naftapuuraukude arv väheneb, Ameerika Ühendriikide naftakompaniid aga suurendavad nafta leiukohtade uurimistööd välismaal. Ameerika Ühendriikides asub ainult 13% maailma naftavarudest, kuid kogu kapitalistliku maailma teadaolevaist naftavarudest kuulub $\frac{2}{3}$ Ameerika Ühendriikide naftakompaniidele. Nende osatähtsus on pidevalt suurenenud. Kui Teise maailmasõja lõpul tegeles ainult 28 Ameerika Ühendriikide naftakompaniid nafta otsimisega väljaspool Ameerika Ühendriikide piire, siis 1958. a. ulatus niisuguste Ameerika Ühendriikide kompaniide arv juba 200-ni.

Nafta tööstusliku tootmise algusest kuni 1959. aastani (kaasa arvatud) on kapitalistlikus maailmas toodetud üle 9,4 miljardi tonni naftat, sellest viimase viie aasta jooksul üle 3,8 miljardi tonni ehk üle ühe kolmandiku saja aasta jooksul toodetud naftast. Nafta tootmise kasv on otse peadpööritlev (vt. tabel 1).

1960. aastal ületas naftatoodang maailmas esimest korda miljard tonni, sellest üle 884 miljoni tonni toodeti kapitalistlikes maades ja üle 167 miljoni tonni sotsialismimaades.

Nagu tabelist nähtub, kasvas kapitalistliku maailma naftatoodang 1959. aastal 1958. aastaga võrreldes umbkaudu 51 miljoni tonni ehk 6,5% võrra. 1958. aastal oli kapitalistliku maailma naftatoodangu juurdekasv suhteliselt kõige väiksem sõjajärgsetel aastatel. Nii vähenes Ameerika Ühendriikide naftatoodang 1958. aastal 1957. aastaga võrreldes 23 miljoni tonni võrra, mis oli tingitud kriisist mitmetes tööstusharudes, eriti aga autotööstuses. 1959. aastal Ameerika Ühendriikide naftatoodang küll suurenes, kuid 1960. aastal langes uuesti.

Kogu kapitalistliku maailma naftatoodang tervikuna aga suurenes 1960. aastal 1959. aastaga võrreldes ligi 55 miljoni tonni ehk 6,5% võrra.

Tabel 1

Kapitalistliku maailma nafta looduslikud varud, produktiivsete puuraukude arv ja toodang⁶

	Uuritud naftavarud 1960. a. lõpuks (milj. tonnides)	Produktiivsete puuraukude arv seisuga I. VII 1960. aastal	Naftatoodang (tuh. tonnides)		
			1956	1958	1959
1	2	3	4	5	6
Kokku	36 362,7	648 457	739 510	779 298	831 190
Sealhulgas:					
POHJA-					
AMEERIKA	5 193,5	607 106	375 975	352 404	371 948
Ameerika Ühendriigid	4 520,5	590 000	352 849	330 121	347 073
Kanada	673,0	17 106	23 126	22 283	24 875
LADINA-					
AMEERIKA	3 548,3	27 716	161 009	175 673	187 224
Kariibi mere piirkond	2 795,9	15 106	139 336	149 700	160 058
Venetsueela	2 625,1	9 774	128 923	138 636	146 573
Kolumbia	106,4	2 118	6 284	6 631	7 581
Trinidad	64,4	3 214	4 129	5 342	5 904
Mehhiko	316,8	2 224	12 796	13 331	13 716
Argentiina	314,6	4 809	4 408	5 114	6 350
Peruu	49,9	2 805	2 540	2 515	2 377
Brasiilia	41,0	664	530	2 473	3 083
Tšiili	7,2	92	462	800	—
Ekuador	3,3	1 695	450	420	—
Boliivia	12,5	102	417	470	—
Kuuba	0,4	229	70	70	—
LÄHIS- JA KESK-					
IDA	24 944,2	1 377	172 455	214 702	230 928
Kuveit	8 518,8	342	54 982	70 217	69 533
Saudi Araabia	6 763,6	201	48 622	50 128	54 162
Iraan	4 707,5	124	26 530	40 590	45 630
Iraak	3 626,1	97	31 313	35 670	41 730
Katar	325,5	34	5 876	8 070	7 993
Neutraalne tsoon Araabia Ühinenud Vabariik	86,6	248	1 629	3 000	3 076
Bahrein	34,1	150	1 507	2 000	2 253
Türgi	10,4	32	296	300	—
Iisrael	7,2	20	30	90	—
Jeemen	13,4	—	—	—	—
AAFRIKA	964,7	532	140	1 408	2 770
Kongo	1,3	—	—	—	—
Angoola	3,3	14	9	100	—
Maroko	1,1	88	97	75	—

1	2	3	4	5	6
Gabon	13,7	63	—	500	
Alžeeria (ilma Sahaarata)	469,4	} 246	34	1	} 1 303
Sahaara	191,6			435	
Prantsuse Ekvatoriaal-Aafrika	4,4	—	—	—	—
Nigeeria	20,7	25	—	300	570
Liibüa	6,6	—	—	—	—
LÄÄNE-EUROOPA	235,1	6 027	9 923	11 890	12 736
Austria	39,9	839	3 428	2 836	2 459
Holland	35,8	389	1 094	1 621	1 773
Inglismaa	0,7	239	67	80	84
Lääne-Saksamaa	70,0	3 802	3 506	4 432	5 103
Prantsusmaa	31,3	528	1 261	1 386	1 622
Itaalia	47,0	174	567	1 534	1 695
AASIA JA OKEAANIA	1 476,9	5 699	20 008	23 221	25 584
Indoneesia	1 289,1	2 375	12 730	16 109	18 215
Briti Borneo	66,6	517	5 690	5 269	5 449
India	99,9	476	380	425	442
Birma	6,2	231	236	465	
Jaapan	8,4	1 862	314	360	406
Pakistan	2,7	—	283	315	
AUSTRALIA	0,1	—	—	—	

⁶ Koostatud «Приложения к журналу «Мировая экономика и международные отношения» järgi (nr. 8, 1959, lk. 63; nr. 8, 1960, lk. 59 ja nr. 7, 1961, lk. 89).

Naftatoodangu kiire kasv jätkub Lähis- ja Kesk-Ida maa-des. Kapitalistliku maailma naftatoodangu 1960. a. juurde-kasvust kuulub Lähis- ja Kesk-Ida maadele ligi 35 miljonit tonni. 1960. aastal kasvas naftatoodang Iraagis 48 miljoni tonnini ja Kuveidis 84 miljoni tonnini. Pidevalt suureneb naftatoodang ka Iraanis ja Saudi Araabias. Kiiresti kasvab naftatoodang Aafrikas, eriti Alžeerias, kus see 1960. aastal 1959. aastaga võrreldes suurenes ligemale 4-kordseks. Alžeerias ja Sahaaras toodeti ligi 8,5 miljonit tonni ja Nigeerias ligi miljon tonni naftat.

Viimastel aastatel on hakatud naftatootma ka Itaalias Sitsiilia saarel.

1960. a. moodustasid kapitalistliku maailma läbiuuritud naftavarud 36,3 miljardit tonni.

Pärast Teist maailmasõda kasvab kiiresti ka naftatöötle-

mistööstuste võimsus. 1948. a. moodustas nende tööstuste võimsus 425 miljonit tonni, 1958. a. suurenes see 850 miljoni tonnini ja 1959. a. oli üle 900 miljoni tonni (vaata tabel 2). 1. jaanuariks 1961 aga moodustas naftatöötlemistööstuste võimsus juba 1 miljard 47 miljonit tonni ja tehaste arv ulatus 600-ni.

Tabel 2

Kapitalistliku maailma naftatöötlemistööstuste võimsus
(miljonites tonnides aasta alguseks)⁷

	1948	1953	1958	1959
Üldse	424,5	647,9	850,7	904,0
sealhulgas:				
Põhja-Ameerika	309,0	448,5	501,7	490,0
Kesk- ja Lõuna-Ameerika	46,0	71,0	100,2	127,0
Lääne-Euroopa	22,0	86,0	137,4	163,0
Lähis- ja Kesk-Ida	38,5	25,0	61,8	69,0
Lõuna- ja Kagu-Aasia ning Kaug- Ida	9,0	17,4	49,5	55,0

⁷ Приложение к журналу «Мировая экономика и международные отношения» № 8, 1959, стр. 62.

Kiiresti kasvab naftatoodete tarbimine (vaata tabel 3). Naftatoodete tarbimine kasvas 1959. a. Lääne-Euroopas 12% ja Ameerika Ühendriikides 4% võrra, ulatudes 422 miljoni tonnini. 1960. a. suurenes nafta tarbimine 7,9% võrra. Kui Ameerika Ühendriikide tarbimise katab põhiliselt omatoodang, siis Lääne-Euroopa riikidel tuleb tarbimisvajadused peaaegu täielikult katta imporditud naftaga.

Suurim nafta importöör Lääne-Euroopas on Inglismaa, kes 1959. a. vedas sisse 40 miljonit tonni naftat, 1958. a. 34 miljonit tonni. Lääne-Saksamaa naftaimport suurenes samal ajal 11 miljonilt tonnilt 17 miljoni tonnini. 1960. a. eksporditi Lääne-Euroopasse 170 miljonit tonni naftat. Kõige suuremaks nafta importööriks maailmas on endiselt Ameerika Ühendriigid, kelle tootmise ja tarbimise vahe 1960. a. moodustas 68,6 miljonit tonni. Puudujääk kaetakse kinni põhiliselt Kariibi mere riikidest, Venetsueelast, Kanadast ning Lähis- ja Kesk-Idast sisseveetava nafta arvel. Ameerika Ühendriikide valitsus püüab nafta importimist piirata, mille tulemusena see ka mõningal määral on lan-

genud, kuid suurmonopolid ignoreerivad järjekindlalt seda valitsuse taotlust.

Tabel 3

Kapitalistliku maailma naftatoodete tarbimine 1958. a.
(miljonites tonnides)⁸

	Bensiin	Petrooleum	Gasool ja diiselkütus	Masuut	Kokku*
Lääne-Euroopa	29,6	8,5	33,1	48,9	130,5
Aafrika ja Lähis-Ida . . .	6,8	4,1	5,2	6,8	24,3
Ladina-Ameerika ja Kariibi mere piirkond	15,4	5,3	9,1	22,5	55,3
Ameerika Ühendriigid . . .	167,6	26,2	86,3	64,3	388,4
Kanada	11,3	2,6	10,0	6,7	33,4
Aasia	7,6	5,1	7,2	11,5	33,6
sealhulgas Jaapan	3,0	1,0	2,8	7,0	14,9
Austraalia ja Okeania . . .	4,7	0,6	1,6	1,6	9,1
Ookeani punkerid	—	—	13,9	50,6	64,5
sealhulgas Ameerika Ühendriigid	—	—	1,7	10,6	12,3
Kokku	243,0	52,4	166,4	212,9	739,1

⁸ Приложение к журналу «Мировая экономика и международные отношения» № 8, 1959, стр. 64.

* Kõik naftatooted juurde arvatud.

Naftatoodetest on kõige tarvitatavam bensiin — 33%, teisel kohal on masuut — 29%, petrooleumi osa moodustab ainult 7%.

III peatükk

KELLELE KUULUB NAFTA?

Ameerika Ühendriikide statistika andmeil on Ameerikas 200 000 eraettevõtjat, kes tegelevad nafta tootmise, töötlemise, transportimise ja turustamisega. Kui siia juurde arvata sajad tuhanded väikeaktsiate omanikud, võiks sellest teha järelduse, et nafta on Ameerika Ühendriikides üldrahvalik varandus. Osaliselt on Ameerika Ühendriikide «majandusteadlased» oma teooriaid «rahvakapitalismi» olemasolust siit ammendanudki.

Ameerika progressiivne majandusteadlane Victor Perlo paljastab oma raamatus «The Empire of High Finance»

täielikult müüdi «rahvakapitalismist». Perlo andmeil on poolel miljonil ameerika töölisperekonnal aktsiaid, millede väärtus moodustab 0,2% aktsiate koguväärtusest. Iga aktsiaomanik-tööline saab aastas dividende, mis võrdub tema kahe päeva palgaga, kusjuures sedagi sümboolset kasumit ei saa 97% töolistest.

Väike-aktsiaomanikke leidub ka Inglismaal, Hollandis, Prantsusmaal, Itaalias jm.

Väikeaktsiate müümisega püüavad monopolid luua pettekujutlust, nagu oleksid monopolid oma olemuselt «rahvalikud».

Sajandi jooksul on nafta tootmine ja tarbimine muutunud kapitalistliku maailma üheks monopoliseeritumaks majandusharuks, mis on koondunud üksikute kompaniide kätte.

Pool sajandit tagasi määratles V. I. Lenin õigesti monopolide arenemise tendentsi. Ta kirjutas, et «uusima kapitalismi põhiliseks iseärasuseks on suurimate ettevõtjate monopoliliiitude ülevõim. Sellised monopolid on kõige kindlamad, kui haaratakse ühtedesse kättesse kõik tooraineallikad, ja me nägime, millise agarusega rahvusvahelised kapitalistide liidud suunavad oma jõupingutusi sellele, et kiskuda vastase käest igasugune konkurentsivõimalus, et üles osta näit. rauamaagi leiukohad või naftaallikad jne.»⁹

Kõige kujukamaks näiteks selle kohta on rahvusvahelised naftamonopolid, kes kontsessioonide omandamise ja rentimise teel on haaranud endi kätte hiiglaslikud maa-alad. Nõukogude majandusteadlase A. Santalovi arvestuse järgi on Ameerika, Inglise ja Inglise-Hollandi naftamonopolid haaranud kõigis maailmajagudes endi kätte ligi 6,1 miljoni km² suuruse territooriumi, kus leidub naftat.¹⁰

Naftamonopolid on maailma võimsamaid monopole. Saksa Demokraatliku Vabariigi Majandusinstituudi andmeil on Ameerika Ühendriikide ja Lääne-Euroopa 25-st suurimast kompaniist vastavalt 8 ja 3 naftakompaniid. Lääne-Euroopa võimsaimaks kompaniiks on Inglise-Hollandi naftakompanii «Royal Dutch Shell». Ameerika Ühendriikides on senini võimsaimaks kompaniiks «General Motors», kelle käive 1958. a. andmeil moodustas 9 521 966 dollarit, kapital 7 294 689 dollarit ja avaldatud puhaskasum

⁹ V. I. L e n i n, Teosed, 22. kd., lk. 241.

¹⁰ А. А. С а н т а л о в, «Импералистическая борьба за источники сырья», Москва, 1954, стр. 180.

633 628 dollarit. Temale lähedale on jõudnud naftakompanii «Standard Oil of New Jersey» (vaata tabel 4).

Tabel 4

Suurimate naftakompaniide käive, kapital ja puhaskasum¹¹

Jrk. nr.	Kompaniid	Asukoht	Käive	Kapital	Avaldatud puhaskasum
1.	«Standard Oil Company of New Jersey»	USA, New York	7 543 571	9 478 693	562 475
2.	«Royal Dutch Shell»	Ingl.-Holland	5 472 934	7 623 879	421 913
3.	«Sacony Mobil Oil»	USA, New York	2 885 684	3 237 328	156 786
4.	«Gulf Oil Corporation»	USA, Pittsburg	2 769 377	3 430 019	329 533
5.	«Texas Oil»	USA, New York	2 327 939	3 111 527	310 168
6.	«Standard Oil Company of Indiana»	USA, Chicago	1 863 990	2 769 317	117 775
7.	«British Petroleum»	Inglismaa	1 675 198	1 589 174	173 383
8.	«Shell Oil» (Inglise grupp)	USA, New York	1 665 989	1 648 271	116 565
9.	«Standard Oil Company of California»	USA, San Fransisco	1 559 160	2 451 069	257 759
10.	«Compagnie Française des Petroles»	Prantsusmaa	595 238	404 534	33 005

¹¹ Приложение к журналу «Проблемы мира и социализма» № 12, 1959, стр. 15—16, таблица 6 и 7.

Nagu nähtub ülaltoodud tabelist, on kümne naftakompanii hulgas kaks ülivõimsat kompaniid — Ameerika «Standard Oil Company of New Jersey» ja Inglise-Hollandi «Royal Dutch Shell». Kümnest naftakompaniist asub seitse Ameerika Ühendriikides, kusjuures ühes Ameerika Ühendriikides asuvas kompaniis domineerib Inglise kapital. Seega kuulub maailma kümnest suurimast kompaniist kuus Ameerika kapitalile.

Siinjuures olgu märgitud, et mitte kõik ülalmainitud naftakompaniid ei võta osa võitlusest nafta pärast kogu maailma ulatuses, vaid peamiselt 7 kompaniid: 5 Ameerika Ühendriikide kompaniid, 1 Inglise ja 1 Inglise-Hollandi kompanii. Selles võitluses on Ameerika kompaniidel õnes-

tunud iga aastaga oma positsioone tugevdada (vaata tabel 5).

Tabel 5

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa naftakompaniide osatähtsus maailmas (%-des)¹²

	1926	1938	1949	1952	1955
5 Ameerika Ühendriikide kompaniid	17,1	20,2	36,2	40,0	37,8
1 Inglise ja 1 Inglise-Hollandi kompanii	13,0	14,8	18,3	15,7	17,9

¹² В. С. Баскин, «Нефтяные монополии на Ближнем и Среднем Востоке», Москва, 1957, стр. 5.

Naftatööstuse monopoliseerimine on tegelikult palju suurem, kui võtta arvesse seda, et kolm Ameerika Ühendriikide viiest kompaniist («Standard Oil of New Jersey», «Standard Oil of California» ja «Sacony Mobil Oil») võib ühendada nn. «standardkompaniide» gruppi, mida seovad omavahel tugevad finantsidemed ning mille peremeheks on tegelikult maailma võimsaim finantsmaja — Rockefellerid¹³.

¹³ Esimese suurema kapitalimahutuse naftatööstusse tegi 1862. a. John Davidson Rockefeller I (1839—1937). Kolm aastat hiljem organiseeris ta esimese naftakompanii, mis alates 1870. aastast kannab nime «Standard Oil». Ta allutas «Standard Oili» kontrollile kogu naftatööstuse Pennsylvaniast Atlandi ookeanini. Konkurendid kas osteti ära või laostati. Sealjuures Rockefeller ei kujunenud mitte «üksikuks hundiks», vaid rohkem «hundikarja juhiks», mida tõendab tema kompanjonide Prutti, Whitney, Pane'i, Harknessi, Rodgersi, Bedfordi jt. rikkus. Alates 1882. aastast on «Standard Oil» aktsionäride ühing.

1911. a. jaotas John Davidson Rockefeller II «Standard Oili» oma 6 lapse vahel. See jaotamine ei tähendanud sugugi Rockefellerite võimsuse vähenemist. Rockefellerite perekond kontrollib praegu ligi 30% Ameerika Ühendriikide nafta tootmisest ja ½ nafta töötlemisest. Rockefellerite perekonnaliikmed võtavad vahetult osa ligi 40 mitmesuguse ettevõtte juhtimisest. Majandusteadlase Perlo arvestuse järgi on Rockefellerite ja teise suurima Ameerika finantsperekonna Morgani poolt kontrollitavate kompaniide aktsiate üldväärtus vastavalt 61,4 ja 65,3 miljardit dollarit.

Rockefellerid sekkuvad aktiivselt Ühendriikide poliitilisse ellu. Nii näiteks kavatses New Yorgi osariigi kuberner Nelson Aldridge Rockefeller isegi oma kandidatuuri üles seada 1960. a. presidendivalimistel, millest tal tuli loobuda üldsuse toetuse puudumisel. Rockefellerite finantskombitsad ulatuvad Ladina-Ameerikasse, Aasiasse, Aafrikasse ja Euroopasse — kõikjale, kus võib kasumeid saada.

Igakülgse kontrolli tagamiseks kasutavad naftamonopolid nn. «osavõtusüsteemi», mille eesmärgiks on, nagu näitas Lenin, suurendada monopolide hiiglaslikku võimu ja «see võimaldab peale selle karistamatult ajada igasuguseid tumedaid ja musti asju ning koorida publikut, sest vormiliselt, seaduse järgi, «emaühingu» juhtijad ei vastuta «tütarihingu» eest, kes on «iseseisev» ja kelle kaudu võib «läbi viia» kõike.»¹⁴

Iga suur naftakompanii omab kümneid «tütarkompaniisid» ja «tütretütarkompaniisid», mis tegelevad kogu kapitalistlikus maailmas nafta tootmise ja töötlemisega.

Rockefelleri suurim kompanii «Standard Oil Company of New Jersey» kujutab endast «holding companyd» — «osakapitali hoidjat». See kompanii on loodud ainult naftavarude kontrollimiseks ja naftavarude enda kätte haaramiseks. Ta planeerib nafta tootmist, töötlemist, transportimist ja realiseerimist. «Jersey», nagu teda lühendatult kutsumakse, ainult mõtleb ja projekteerib, ise mingisugust tootmistegevust arendamata.

«Standard Oil Company of New Jersey» teostab kontrolli 322 kompanii üle, millest mõni («Humble Oil and Refining» ja «Creole Petroleum») kuulub maailma suurimate korporatsioonide hulka.

Oma tütarkompaniide kaudu teostab «Jersey» ligi 20% maailma naftatehinguist. Tema teenistuses on 155 000 töötajat. Samal ajal aga koosneb «Jersey» tagasihoidlik valitsemisaparaat ainult 1300 inimesest.

1939. a. andmeil kuulus 47% «Jersey» aktsiaist sajale suuremale aktsionärile, kellest enamik on Rockefelleri või tema kompanjonide järeltulijad. Ülejäänud aktsiad on 297 000 aktsionäri käes, kellest 71% omab vähem kui 100 aktsiat. «Seda kompaniid juhib juhatajate (direktorite) kollektiiv, võib-olla kõige võimsam kollektiiv, mis on võimalik kapitalismi tingimustes.»¹⁵

Peale direktorite nõukogu eksisteerib veel koordineerimise komitee, kes uurib turu konjunktuuri ja valmistas ette programme nõukogule.

«Jerseyl» on väga suured kapitalimahutused väljapoole Ameerika Ühendriike, mis annavad kompaniile hiiglaslikku kasumit. Peaaegu poole oma kasumist saab «Jersey»

¹⁴ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 213.

¹⁵ X. O'Коннор, «Империя нефти», Москва, 1958, стр. 51.

Ladina-Ameerika maadest ja veerandi Lähis- ja Kesk-Idast.

Siit on ka mõistetav «Jersey» suur huvi välispoliitika vastu. Tegelikult ongi ta üheks Ameerika Ühendriikide välispoliitika suunajaks. Nii Dulles, Herter kui ka Rusk — kõik nad on juhitud ja juhitud korporatsioonide huvidest. Pealegi on ju «Jersey» ja teiste monopolide käes kontrollil kõige tähtsama kauba — nafta üle, ilma milleta ei liigu laevad ega lenda lennukid.

«Jersey» kontrolli all olevate kompaniide nafta üldtoodang oli 1956. a. üle 100 miljoni tonni, millest ainult 21,5 miljonit tonni toodeti Ühendriikide territooriumil (vt. tabel 6).

Need arvud ületavad ükskõik millise teise Ameerika Ühendriikide naftakompanii toodangu. «Gulf Oil Corporation»¹⁶ toodab ligi 40 miljonit tonni ja «Sacony Mobil Oil»¹⁷ 30 miljonit tonni naftat aastas.

«Standard Oil of New Jersey» kuuluvate naftatöötlemistehaste võimsus on 120 miljonit tonni aastas. Sel'est ainult 40 miljonit tonni töödeldakse Ameerika Ühendriikides asuvas tehastes. Temale kuulub ligi 200 tanklaeva (1957), mille üldtonnaž on ligi 3 miljonit tonni.

Oma naftat realiseerib «Standard Oil» üle kogu maailma laialipaisatud filiaalide kaudu.

Kompanii on enda kätte haaranud hiiglaslikud naftarikad maa-alad. Ameerika Ühendriikides kuulub naftakompaniide poolt renditud üldisest maa-alast «Jersey» 60%, kuid naftat toodetakse ainult 800 000 hektaril, mis moodustab kõigest 0,9% «Jersey» kuuluvast maa-alast. Ülejäänud 87,5 miljonit hektarit on «reservis», et võistlevad kompaniid ei saaks seda enda kätte haarata. Veel suuremad maa-alad kuuluvad «Jersey» väljaspool Ameerika Ühendriike. Teadaolevaist kapitalistliku maailma naftavarudest on 3,75 miljardit tonni (1957) «Jersey» kontrolli all.

¹⁶ Kompanii «Gulf Oil Corporation» on Mellonite perekonna kontrolli all ega allu mingil määral Rockefelleritele. «Gulf» toodab $\frac{2}{3}$ naftast väljaspool Ameerika Ühendriike. Venetsueelas on tal tütarkompanii «Mene Crande Oil» ja Kuveidis kuulub talle pool kompanii «Kuwait Oil Corporationi» aktsiatest.

¹⁷ Kompanii aktsiaist kuulub 17% Rockefelleritele. Nimetust «Sacony Mobil Oil» kannab kompanii alates 1955. aastast, varem nimetati teda «Sacony Vacuum Oil» kompaniiks. Tegutseb peaaegu kõigis maailma osades. Lääne-Euroopas on tal 5 naftatöötlemistehast.

«Standard Oil Company of New Jersey» filiaalide
naftatoodang (1956)¹⁸

Filiaali nimetus ja tegevuspiirkond	Naftatoodang (milj. tonnides)
Kogu kapitalistlik maailm	100,6
a) sellest läänepoolkeral	76,8
Ameerika Ühendriikides	21,5
«Humble Oil and Refining Company»	18,3
«Carter Oil Company»	3,2
Väljaspool Ameerika Ühendriike	55,3
«Creole Petroleum Corporation»	44,8
«International Petroleum Corporation»	5,3
«Imperial Petroleum Corporation»	5,1
Teised filiaalid	0,1
b) sellest idapoolkeral	23,8
«Arabian-American Oil Company»	14,8
«Iraq Petroleum Company»	4,2
«Standard Vacuum Oil Company»	1,6
«Iranian Oil»	1,5
«Esso Standard»	1,0
Teised filiaalid	0,7

¹⁸ «Мировая экономика и международные отношения» № 2, 1959, стр. 13, таблица 2.

Venetsueelas tegutsev «Creole Petroleum Corporation» kontrollib 49,6% Venetsueelas avastatud naftavarudest ja 44,1% naftatoodangust. Väljaspool Ameerika Ühendriike toodetavat naftat kasutatakse põhiliselt välismaal. Ainult väike osa sellest veetakse Ameerika Ühendriikidesse.

«Standard Oil of New Jersey» järel on suuruselt järgmiseks naftamonopoliks Inglise-Hollandi segakompanii «Royal Dutch Shell», mis on jäänud tänini «Standard Oili» peamiseks konkurendiks.

See kontsern moodustati 1907. a. kahe naftakompanii — Hollandi «Royal Dutch Petroleumi»¹⁹ ja Inglise «Shell Transport and Tradingi»²⁰ ühinemisel. Ühinemise eesmär-

^{19, 20} Naftakompanii «Royal Dutch Petroleum» asutati 1890. a. Hollandi Indias (Indoneesias) Hollandi alama August Kessleri poolt. Peagi sattus Kessler rahalistesse raskustesse ning pöördus abi saamiseks oma kaasmaalasest kaubandusametniku Henri W. A. Deterdingi poole. Appi tuli ka Rothschildi pangamaja, kes ei lasknud kompaniil pankrotti minna. Varsti tulid ilmsiks vastuolud «Royal Dutch Petroleumi» ja 1897. a. Londonis asutatud Inglise kompanii «Shell Transport and Trading» vahel, kes tegeles kogu maailma ulatuses nafta

giks oli see, et koos saab edukamalt konkureerida kompaniiga «Standard Oil of New Jersey».

Selle kohta kirjutab Lenin oma teoses «Imperialism kui kapitalismi kõrgeim staadium», et «algas võitlus, mida majandusteaduslikus kirjanduses nimetataksegi võitluseks «maailma jaotamise» pärast. Ühelt poolt Rockefelleri «Petrooleumitrust», soovides *kõike* enda kätte haarata, asutas «tütärühingu» Hollandis *eneses*, ostes üles naftaallikaid Hollandi-Indias ja püüdes nõnda hoopi anda oma peavaenlasele — hollandi-inglise trustile «Shell». Teiselt poolt «Saksa Pank» ja teised Berliini pangad püüdsid «endale» «päästa» Rumeeniat ja ühendada teda Venemaaga Rockefelleri vastu.»²¹

Käesoleval ajal on «Royal Dutch Shell» üheks tähtsaimaks tööriistaks Inglise kapitali käes võitluses «Standard Oili» ja teiste Ameerika Ühendriikide monopolidega. «Royal Dutch Shell» tegutseb 240 tütarkompanii kaudu, mis on laiali paisatud üle kogu kapitalistliku maailma. Ka kodanliku Eesti turg oli «Shell Oili» käes. Kontsern kontrollib suuri naftavarusid Indoneesias, Venetsueelas ja Lähis-Idas. See kontsern tootis 1955. a. 76 miljonit tonni naftat, kusjuures lepingute alusel saadi veel 21 miljonit tonni, mis kõik kokku moodustas 1955. a. 14,1% kapitalistliku maailma naftatoodangust.²²

Kontserni käsutuses on 505 tanklaeva. Koos kaubalaevadega moodustab see terve laevastiku kogutonnažiga 7,7

transportimisega. Rothschildi pangamaja suutis lahendada ka «Royal Dutchi» ja «Shelli» vahelised tülid, mille tulemusena 1907. a. mõlemad kompaniid ühinesid. Nad otsustasid loobuda aktiivsest tootmistegevusest, et muutuda «holding companyks». Sel eesmärgil moodustati Indoneesia nafta tootmise ja töötlemisega tegelev kompanii «De Bataafsche Petroleum Maatschappij» ja nafta transportimise ning turustamisega tegelev «Anglo-Saxon Petroleum Company». Aktsiad jaotati järgmiselt: «Royal Dutch» sai 60% ja «Shell» 40% uute kompaniide aktsiatest. Nii sündiski maailma üks suurimaid naftakompaniisid — «Royal Dutch Shell». H. Deterding, kellest sai Inglismaa alam, viis kompanii kontori üle Londonisse, kus see asub tänaseni. Teenete eest Inglismaa ees anti H. Deterdingile 1920. a. sõõri tiitel.

Ingliskeelne sõna «shell» tähendab merekarpi ja tal ei ole midagi ühist naftaga. Alguses «Shell Transport and Trading Company» tegeles tõepoolest merekarpide transportimisega ja turustamisega, ent kuna nafta annab suuremaid sissetulekuid kui merekarbid, spetsialiseerus ta ümber, kuid jättis alles vana nimetuse.

²¹ V. I. Lenin, Teosed, 22. kd., lk. 231.

²² В. С. Баскин, «Нефтяные монополии на Ближнем и Среднем Востоке», Москва, 1957, стр. 8—10.

milj. tonni (1955. a. andmed). See on Ameerika Ühendriikide tanklaevade kogutonnaažist ainult 5% võrra väiksem.

Oma alluvates ettevõtetes ekspluateerib kontsern 250 000 töolist ja teenistajat.

Teiseks suurimaks Inglise naftakompaniiks on «British Petroleum Company». Selle kompanii nimetus oli varemalt «Anglo-Persian Oil Company» ja ta on asutatud 1909. a. põhiliselt naftakontsessiooni alusel, mis saadi Iraanilt. 1954. a. anti talle nimetus «British Petroleum Company». Selle kompanii aktsiate kontrollpakk kuulub Inglismaa valitsusele.

Praegu on selle kompanii peamiseks tegevusareeniks Kuveit. Kompanii valduses on ka terve rida naftatöötlemistehaseid Inglismaal, Prantsusmaal, Itaalias, Lääne-Saksamaal, Austraalias, Adenis jm. 1955. a. tootis kompanii 46 milj. tonni naftat ja tema käsutuses oli 148 tanklaeva kogutonnaažiga üle 2 miljoni tonni.

Turu monopoliseerimise ja maksimaalse kasumi saamise eesmärgil on maailma suurimad naftakompaniid («Standard Oil», «Sacony Mobil Oil», «Standard Oil of California», «Texas Oil», «Gulf Oil Corporation», «British Petroleum», «Royal Dutch Shell» ja «Française des Petroles») ühinenud Rahvusvahelisse Naftakartelli, mis kujutab endast maailmas ülimonopoli.

Rahvusvaheline Naftakartell (International Petroleum Cartel) on kapitalistliku maailma suurimate nafta tootmise, töötlemise ja turustamise kompaniide (trustide) võimas rahvusvaheline ühendus. Kartell põhineb real naftaturgude jaotamise kokkulepetel. Kartelli loomise põhjustas naftatööstuse tohtu kontsentratsioon ja tsentralisatsioon ning terav võitlus turgude pärast. See võitlus muutus eriti teravaks pärast Esimest maailmasõda, kui Ameerika Ühendriikide naftakompaniid alustasid pealetungi Inglise-Hollandi kompaniidele. Pärast teravat «hindade sõda» tulid 1928. a. septembris sõor Henri Deterdingile kuulvas Achnacarry vanaaegses inglise lossis kokku kompaniide «Royal Dutch Shell», «Anglo-Persian Oil» ja «Standard Oil of New Jersey» esindajad. «Naftakuningad» töötasid välja abinõud omavahelise konkurentsi kaotamiseks. Maailma naftaturg jaotati kolme kompanii vahel. Seega pandi alus Rahvusvahelise Naftakartelli loomisele, millega ühinesid hiljem teised kompaniid või õigemini pressisid välja õiguse võtta osa maailma naftaallikate ekspluateerimisest ja naftatur-

gude jaotamisest. Rahvusvaheline Naftakartell etendas tähtsat osa Teise maailmasõja ettevalmistamisel ja valla-päästmisel. Praegu kuulub kartelli 8 kompaniid. Vaatamata kokkulepetele jätkub kompaniide vaheline võitlus.

Pärast Teist maailmasõda on Ameerika Ühendriikide naftamonopolid hakanud peale tungima Inglismaa positsioonidele. «Marshalli plaani» abil õnnestus ameeriklastel haarata enda kätte Lääne-Euroopa naftaturg. Sellele vastas Inglise valitsus Ameerika naftale kitsenduste kehtestamisega Briti impeeriumis. Rahvusvaheline Naftakartell on sõjakas ja agressiivne rahvusvaheline monopolistlik ühendus, kes etendab käesoleval ajal maailmas otsustavat osa «külma sõja» poliitikas.

Naftakartelli peamiseks ülesandeks on säilitada kõrged monopolihinnad naftale ja naftatoodetele. Kartell määrab kindlaks toodetava nafta hulga, et pakkumine ei ületaks nõudmist. Maailm on jaotatud kartelli liikmete vahel turustussfäärideks ja kõrvalistel kompaniidel (nn. autsaideritel) on sinna tungida väga raske. Kartell on faktiliselt monopoliseerinud nafta ja naftatoodete turustamise peaaegu kogu kapitalistlikus maailmas (vt. tabel 7). Kartelliliikmete arvele tuleb üle 80% kapitalistlikes riikides toodetud naftast.

Nii kummaline kui see ka ei ole, ent naftahinnad kehtestatakse Ameerika Ühendriikide hindade järgi, mis kujunevad Texase naftale.

Tabel 7

Rahvusvahelisse Naftakartelli kuuluvate kompaniide peamised tegevuspiirkonnad

Kompanii nimetus	Riik
«Standard Oil of New Jersey»	Ameerika Ühendriigid, Venetsueela, Saudi Araabia, Kanada, Iraak, Indoneesia, Peruu, Iraan, Sahaara, Lääne-Saksamaa, Kolumbia, Argentiina
«Royal Dutch Shell»	Venetsueela, Ameerika Ühendriigid, Borneo, Indoneesia, Iraak, Iraan, Sahaara, Holland, Lääne-Saksamaa
«Sacony Mobil Oil»	Ameerika Ühendriigid, Saudi Araabia, Iraak, Katar, Venetsueela, Kolumbia, Kanada, Iraan
«Gulf Oil»	Kuveit, Venetsueela, Ameerika Ühendriigid, Kanada

Kompanii nimetus	Riik
«Texas Oil»	Ameerika Ühendriigid, Saudi Araabia, Bahrein, Indoneesia, Kanada, Iraan, Kolumbia
«Standard Oil of California»	Ameerika Ühendriigid, Saudi Araabia, Bahrein, Indoneesia, Kanada, Iraan
«Anglo-Iranian Oil» («British Petroleum»)	Iraan, Iraak, Kuveit, Katar, Inglismaa
«Compagnie Française des Petroles»	Iraak, Iraan, Sahaara, Prantsusmaa

Prantsuse naftakompanii «Compagnie Française des Petroles» tegutseb ainult Lähis-Idas ja Prantsusmaal ning tema osatähtsus kapitalistlikus maailmas on väike (vaata tabel 8).

Hollandi kapitali osatähtsus maailma naftatööstuses on sõjaeelse aja võrreldes vähenenud poole peale, Venetsueelas aga kolmandikuni.

Tabel 8

Ameerika Ühendriikide, Inglise, Prantsuse ja Hollandi naftakompaniide osa kapitalistliku maailma naftatööstuses

	Aastad	Kogu naftatoodang	Toodangu osatähtsus %-des				
			Am. Ühend.	Ingl.	Prants.	Holl.	Kokku
Kogu kapitalistlik maailm	1937	243 192	79,5	11,3	0,4	7,3	98,5
	1946	348 645	81,1	10,4	0,3	5,0	96,8
	1956	743 119	77,9	11,2	2,7	3,5	95,3
Sellest Lähis-Ida	1937	15 655	13,1	76,9	6,2	3,8	100,0
	1946	34 272	31,4	63,8	3,0	1,8	100,0
	1956	170 773	58,7	31,7	6,9	2,4	99,7

Kõige teravam võitlus nafta pärast toimub Lähis- ja Kesk-Idas. Peamisteks konkurentideks on siin Inglise ja Ameerika Ühendriikide naftamonopolid. Samal ajal on selles piirkonnas tugevnenud rahvuslik vabadusliikumine.

Et kindlustada Lähis- ja Kesk-Idas naftamonopolide huve ja impeeriumi strateegilisi tugipunkte, loodi Inglise

imperialistide egiidi all kurikuulus «Bagdadi pakt». Iraagi revolutsioon pühkis teatavasti «Bagdadi pakti» minema ja naftamonopolidel tuli taganeda.

Kuid naftamonopolid ei ole loobunud oma anastuslikust poliitikast ning jätkavad võitlust vabadustarmastavate rahvaste vastu. Võiks loendada terve hulga suuremaid ja väiksemaid konflikte, riigipöördeid ja mässe, kus mängus on olnud naftamonopolide käed. Näiteks Mosaddõki valitsuse kukutamine Iraanis, mässu õhutamine Indoneesias ja Iraagis, vandenõud Egiptuses ja Süürias, Kuveidi okupeerimine 1961. a. jm.

Monopolide kontroll naftaressursside üle, sõjaliste blokkide moodustamine ning naftarikaste maade majanduslik ja poliitiline orjastamine toob päratu suurt kahju nende maade rahvuslikule majandusele ja halvendab töötajate olukorda ning tekitab pinevust kogu maailmas.

Seepärast osutavad rahvad naftamonopolide anastuslikule poliitikale järjest suuremat vastupanu. Üha enam laieneb liikumine sõltumatu rahvusliku majanduse ja poliitilise iseseisvuse eest. 1960. a. tegi Venetsueela valitsus Lähis- ning Kesk-Ida maadele ettepaneku kehtestada kooskõlastatud naftahinnad ja sisse viia kontroll nafta tootmise üle. Venetsueela ettepanek leidis toetust araabia riikide hulgas. Naftahindade stabiliseerimise ja ressursside säilitamise eesmärgil töötasid araabia riikide esindajad Džiddas välja kokkuleppe projekti, mis Kairos 1960. a. märtsis toimunud araabia riikide liiga Majandusliku Nõukogu VI istungjärgul põhimõtteliselt heaks kiideti. Ühtlasi märgiti, et selle projektiga võivad ühineda ka Iraan ja Venetsueela ning et kokkuleppe jõustub ainult sel juhul, kui kõik araabia riigid selle ratifitseerivad. Kokkuleppes on ette nähtud araabia kapitali osavõtt naftatööstusest. 1960. a. oktoobris toimus Beirutis teine araabia riikide konverents nafta küsimuses, kus võeti vastu otsus «nafta kontsessioonide tingimuste parandamise kohta» — muidugi araabia riikide suhtes. Lääne ajakirjandus kahtleb, kas naftarikkad maad suudavad kooskõlastada oma tegevust, kuna neil on põhimõttelisi lahkuminekuid. Ent ohtlik pretsedent selleks on olemas ja see võib lõpetada välismaise kapitali võimu nende maade nafta üle.

Naftamonopolid on pidanud ägedat võitlust ka sotsialismimaade vastu. Kohe pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni olid naftamonopolid aktiivseteks kontrrevolutsiooni õhuta-

jateks ja interventsiooni organiseerijateks. Venemaa oli tol ajal naftamonopolide tsitadell, Venemaa naftatööstusest kuulus 70% väliskapitalile, eriti suuri kapitalimahutusi oli siin inglastel ja prantslastel. Venemaa nafta andis neile hiiglaslikke kasumeid. Naftahinnad kruviti siin enne Esimest maailmasõda tohutult kõrgele, mis kutsus esile isegi diskussiooni Venemaa reaktsioonilises duumas. Selle küsimuse tegelikku olemust paljastas V. I. Lenin oma artiklis ««Naftanälja» kohta».²³ Kui 1902. aastal oli nafta hind 6 kopikat puud, siis 1912. aastal tõusis see juba 38 kopikani.

«Niisiis tõusis hind 10 aastaga enam kui kuuekordseks! Nafta toodang aga langes samal ajal 600—700 miljonilt puudalt 1900.—1902. a. 500—585 miljoni puudani 1908.—1912. aastal... Venemaa ja Ameerika kokku andsid 1900. aastal enam kui $\frac{9}{10}$, 1910. aastal aga enam kui $\frac{8}{10}$ maailma naftatoodangust,»²⁴ kirjutas V. I. Lenin.

Naftatrustide rahvavastane tegevus, kes hindade üleskrüvimise eesmärgil tahtlikult nafta tootmist pidurdasid, viis selleni, et Ameerika jõudis nafta tootmise poolest Venemaast ette. Samal ajal tõusid naftahinnad Ameerikas ainult kahekordseks. «1900. aastal aga oli naftatoodang Ameerikas väiksem kui Venemaal, kuid 1910. aastal kolm korda suurem kui Venemaal!»²⁵

Tsaristlik Venemaa oli naftamonopolide «kullaauk». Nõukogude võim natsionaliseeris koos muu tööstusega ka naftatööstuse ning kuulutas maapõuevarad üldrahvalikuks omandiks. See muidugi monopolistidele ei meeldinud ning välismaa naftamonopolid tegid suuri pingutusi, et Taga-Kaukaasia naftarikkusi endi kätte saada.

Aktiivset osa interventsiooni organiseerimisel etendas «Royal Dutch Shell», kelle käes olid peamised naftaleiukohad Groznõis ning kes oli varemalt osa võtnud Taga-Kaukaasia naftarikkuste ekspluateerimisest. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni, kui naftatööstus oli juba natsionaliseeritud, ostis «Royal Dutch Shell» 60% endiste tsaristliku Venemaa naftakompaniide aktsiaist. Ülejäänud 40% aktsiaid (peamiselt Nobelile kuuluvad) ostis endale «Standard Oil».

«Ehkki «Royal Dutch Shell» pretendeeris 60% Vene nafta kontrollile ja ehkki Inglise armee ja diplomaatia

²³ V. I. Lenin, Teosed, 19. kd., lk. 13—16.

²⁴ Sealsamas, lk. 14.

²⁵ Sealsamas, lk. 15.

püüdsid sör Henri Deterdingist teha kõigi vahenditega Vene «nafta kuningat», ei suutnud ei interventsioon ega blokaad sundida bolševikke alistuma,» kirjutab Michael Brooks Londonis ilmunud raamatus «Oil and Foreign Policy».²⁶

See oli maailmas esimeseks tõsiseks löögiks naftamonopolidele.

Teise kaotuse osaliseks said naftamonopolid pärast Teist maailmasõda Rumeenias, kus üle 90% naftast kuulus väliskapitalile.

Pariisi rahukonverentsil 1946. aastal püüdsid naftamonopolid Rumeeniale peale suruda ränki majanduslikke ja poliitilisi tingimusi, mille eesmärgiks oli jätkata Rumeenia nafta ekspluateerimist. Ameerika ja Inglise naftakompaniid nõudsid Rumeenialt kõigi kahjude hüvitamist, mis sõda neile olevat tekitanud. Nõuti isegi kasumiprotsentide tasumist naftalt, mis müüdi sõja ajal hitlerlikule Saksamaale.

Pärast sõda tuli avalikuks Rumeenias tegutsevate naftamonopolide koostöö hitlerlastega. Nimelt oli Rumeenia naftakompanii «Astra-Romîna» (mis kuulus «Royal Dutch Shellile») ja enne sõda andis üle 30% Rumeenia naftatoodangust) peadirektoriks määratud endine «Royal Dutch Shelli» ametnik Roost van Touningen, kelle vend oli hitlerlaste poolt moodustatud Hollandi «omavalitsuse» juhiks.

1941. a. mais sõlmisid Hollandi «Royal Dutch Shell» ja Saksa trust «Continental Oil» kokkuleppe Rumeenia nafta ühiseks ekspluateerimiseks. «Astra-Romîna» muutus peamiseks hitlerlaste lennuväe varustajaks bensiiniga.

Trust «Continental Oil» oli I.G. Farbenindustrie ja Saksa riigi omand, mille administratiivnõukogu esimeheks oli Hitleri «parem käsi» ja majandusminister Walter Funk, kes püüdis sisse seada kontrolli kogu Euroopa naftatoodangu üle ja käsutada kõigi naftatoodete tarbimist kontinendil. «Continental Oilil» oli oma filiaal ka Bukarestis.

Ka Prantsuse ja Belgia naftakompaniid, kellele kuulus teine koht Rumeenias nafta tootmises, loovutasid suurema osa Rumeenia naftaaktsiaist Saksa trustidele.

«Standard Oil» aga «kaitses» oma huve I. G. Farbenindustrie kaudu, kellega tal oli juba varem olemas «koos-

²⁶ Майкл Брукс, «Нефть и внешняя политика», Москва, 1949, стр. 150.

töö» kokkulepe. Vastutasuks Rumeenias osutatud teenete eest abistas «Standard Oil» hitlerlasi ning pidurdas sün- teetilise kautšuki tootmist Ameerika Ühendriikides.

Ameerika ja Inglise kapitalide huve kaitsesid ka Rumeenia kodanluse esindajad.

Tänu Nõukogude Liidu järjekindlusele, kes kaitses rumeenia rahva huve, ei õnnestunud naftamonopolidel Rumeeniale peale suruda orjastavaid tingimusi.

Esimistel sõjajärgsetel aastatel oli Rumeenial raskusi nafta tootmisel, kuna rahvavaenlased alustasid sabotaaži naftatööstuses ja vandenõude organiseerimist Rumeenia rahvavalitsuse vastu. Sabotaaži tulemusena ei saavutatud 1947. aastaks pooltki sõjaeelset naftatoodangu tasemest.

Pärast monarhia kukutamist natsionaliseeriti Rumeenia naftatööstus 1948. aasta algul. Sellega algas uus etapp Rumeenia naftatööstuse arengus. Rumeenia naftatööstus oli vabanenud igaveseks monopolide ekspluateerimisest. Praegu toodetakse Rumeenias poolteist korda rohkem naftat kui sõjaeelsetel aastatel.

IV peatükk

MONOPOLIDE VÕITLUS NAFTA PÄRAST LÄHIS- JA KESK-IDAS

Kõige ägedam võitlus nafta pärast toimub Lähis- ja Kesk-Idas.

Lähis- ja Kesk-Idas asub ligi 70% kapitalistliku maailma läbiuuritud naftavarudest. See ületab Ameerika Ühendriikide varud ligi 5-kordselt.

Ehkki siinsed õliallikad on kõige rikkalikumad maailmas, on naftatööliste töötasu neis maades 5 kuni 10 korda madalam Ameerika Ühendriikide naftatööliste töötasust. Arvestades siia juurde Lähis-Idas toodetava nafta transportimise Ameerika Ühendriikidesse, tuleb Lähis- ja Kesk-Ida maades toodetav nafta Ameerika Ühendriikidele ikkagi tunduvalt odavam Kariibi mere piirkonnas toodetavast naftast. See aga võimaldab naftamonopolidel saada muinasjutulisi kasumeid, mis viimase kümne aasta jooksul (1950—1959) moodustavad 8 miljardit dollarit, sellest 1959. aastal ligi 1,4 miljardit dollarit.²⁷

²⁷ Р. Андреасян, «Настоящее и будущее ближне-восточной нефти». «Международная жизнь» № 7, 1960. стр. 35.

Eriti soodsad geoloogilised tingimused võimaldavad siin ühe tonni nafta tootmiseks kulutada ainult 0,7—2,2 dollarit, kuna Venetsueelas moodustavad ühe tonni nafta tootmiskulud 5 dollarit ja Ameerika Ühendriikides 13 dollarit.²⁸

Suureks eeliseks on ka see, et nafta asub siin võrdlemisi maapinna lähedal, mistõttu ei lähe vaja keerukaid pumba-seadmeid. Naftapuuraugude sügavus ei ületa siin 1500 meetrit.

Ameerika Ühendriikides aga toodetakse naftat 3500—6000 meetri sügavuselt ja see toimub peamiselt pumpamise teel. Naftapuuraugu deebet moodustab Saudi Araabias enam kui 200 000 tonni ja Kuveidis isegi üle 300 000 tonni aastas. Võrdluseks olgu öeldud, et Venetsueelas ja Ameerika Ühendriikides on puuraugude aasta keskmine deebet vastavalt 13 100 tonni ja 700 tonni²⁹. Araabia ja Iraani nafta omahind on 5 korda väiksem Venetsueela nafta omahinnast ja 10 korda väiksem Ameerika Ühendriikide nafta omahinnast.

Peale naftarikkuse ja kõrgete kasumite meelitab imperialistlike riike Lähis-Itta ka selle piirkonna strateegiline tähtsus; pealegi muutus Lähis-Ida pärast Suessi kanali ehitamist maailma kaubateede sõlmpunktiks.

Seepärast on arusaadav, miks imperialistlike suurriikide vahel toimub äge võitlus ülevõimu pärast Lähis- ja Kesk-Idas.

Kui enne Teist maailmasõda konkureerisid Lähis- ja Kesk-Idas ainult Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa ja Hollandi naftakompaniid, siis viimastel aastatel on sellesse võitlusesse sekkunud ka Lääne-Saksamaa, Itaalia ja isegi Jaapani monopolid. 1957. aastal sõlmis Itaalia kontsern ENI Iraani valitsusega kokkuleppe nafta ekspluateerimiseks Kuma piirkonnas, kus viimasel ajal on leitud rikkalikke naftaallikaid. Samal aastal leppis ka Teheranis külaskäigul viibinud Lääne-Saksamaa kantsler Adenauer kokku Iraani valitsusega, et Lääne-Saksamaa hakkab koos Itaaliaga osa võtma nafta ekspluateerimisest Kumas. Uute kontsessioonikokkulepete alusel saab Iraan 75% kasumist.

1958. aasta algul sai Jaapani naftakompanii Kuveidi neutraalses tsoonis kontsessiooni neljakümne neljaks ja

²⁸ Р. Андреасян, «Настоящее и будущее ближне-восточной нефти». «Международная жизнь» № 7, 1960, стр. 33.

²⁹ N. Prošin, Araabia poolsaare maad, Tallinn, 1960, lk. 63 ja 114.

pooleks aastaks tingimusel, et Saudi Araabia ja Kuveit saavad vastavalt 56% ja 57% kasumist ning kolmandiku direktorikohti.

See tekitas ärevust Ameerika naftakompaniides. Ajalehe «New York Times» korrespondent Joseph Alsop kirjutas, et «jaapanlased rikuvad tasakaalu Lähis-Idas». Asi on nimelt selles, et Ameerika monopolid teostavad araabia maade suhtes niinimetatud «fifty-fifty» poliitikat, s. o. jagavad kasumi pooleks ega anna ühtegi direktorikohta araablastele.

Nendest üksikutest «tasakaalu» muutmise katsetest hoolimata on Rahvusvahelise Naftakartelli positsioon Lähis- ja Kesk-Idas ülivõimas. Nimelt langeb tervelt 98% selles piirkonnas toodetud naftast selle kartelli arvele.

Peamisteks konkurentideks on siin Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide naftakompaniid.

Teine maailmasõda nõrgendas tunduvalt Inglise naftakompaniisid. Suurima Inglise naftakompanii «Royal Dutch Shelli» rikkalikud naftaallikad Indoneesias langesid sõja ajal jaapanlaste kätte ning hiljem sealsed tehased ja naftahoidlad purustati. Suuruselt teine Inglise naftakompanii (Inglise-Iraani naftakompanii) aga ei suutnud sõjategevusest tingitud meretranspordi ohtlikkuse tõttu naftat turustada ja pidi kogu sõja jooksul piirama nafta tootmist Iraanis, kusjuures toodang langes isegi alla sõjaeelse taseme.

Neid asjaolusid kasutasid kohe ära Ameerika Ühendriikide naftakompaniid oma ekspansiooni tugevdamiseks. Ameerika Ühendriikide Riigidepartemang asutas Teise maailmasõja ajal oma Kesk- ja Lähis-Ida maade saatkondade juurde uue ametikoha — atašee nafta alal. Peale selle loodi Riigidepartemangu rahvusvahelise kaubanduse poliitikaosakonnas nafta erigrupp ja Ladina-Ameerika, Euroopa ning Kesk-Ida maade osakondadesse võeti tööle eksperdid nafta küsimustes.

Need abinõud aitasid märgatavalt kaasa selleks, et Ameerika naftamonopolidel õnnestus oma konkurente Lähis-Idas «välja süüa».

Kui enne Teist maailmasõda kuulus Lähis-Ida naftatoodangust Inglise kompaniidele 80% ja Ameerika kompaniidele ainult 13%, siis käesolevaks ajaks on olukord kujunenud täiesti vastupidiseks — Inglise kompaniidele kuulub 30%, Ameerika Ühendriikide kompaniidele aga üle 60%. Siinjuures tuleb märkida, et pärast Teist maailmasõda on

nafta tootmine Lähis-Ida maades tunduvalt kasvanud. Kui 1938. a. toodeti seal naftat 16 miljonit tonni, siis 1960. a. ulatus see juba 266,9 miljoni tonnini ja Lähis-Ida nafta osatähtsus kapitalistliku maailma naftatoodangus on kasvanud 6,3%-lt 30%-ni.

Naftamonopolide ülevõimu garanteerimiseks püüavad imperialistid Lähis- ja Kesk-Ida maadele peale suruda ebavõrdseid, orjastavaid lepinguid. Nad ei põrka tagasi isegi sõjalistest avantüüridest.

Pärast Inglise-Prantsuse-Iisraeli avantüüri läbikukkumist Suessi kanali piirkonnas alustasid Ameerika Ühendriigid aktiivset pealetungi, et täita nn. «vaakuumi», mis olevat tekkinud seoses Inglismaa ja Prantsusmaa positsioonide nõrgenemisega. Sel eesmärgil ilmus 1957. a. algul Eisenhoweri doktriin, mille tõelisteks autoriteks olid Rockefeller ja J. F. Dulles.

Õige hinnangu «vaakuumi» teooriale annab Abbas Said Ahmed raamatus «Eisenhoweri doktriin — uus agressioon», kus ta ütleb, et «vaakuumi» teooria on Ameerika imperialismi agressiivse ja ekspansionistliku poliitika väljendus. Ameerika imperialism püüab enda kätte haarata positsioone, mida tänapäeval üha nõrgenevad Lääne-Euroopa imperialistlikud riigid on sunnitud loovutama». ³⁰

Nõukogude valitsuse seisukoht selles küsimuses on ära toodud TASS-i avalduses, kus öeldakse, et araabia rahvaste rahvusliku iseseisvuse tugevnemine ja nende võitluse intensiivistumine koloniaalike vastu ei loo hoopiski mingisugust «vaakuumi», vaid on Lähis- ja Kesk-Ida rahvaste rahvusliku õiguse taastamine, mis esineb progressiivse faktorina ühiskonna arengus. Edasi öeldakse avalduses, et Nõukogude Liit astub otsustavalt välja igasuguste kolonialismi avalduste vastu, igasuguste «doktriinide» vastu, mis kaitsevad ja varjavad kolonialismi. Paljude välisriikide ajakirjanduses avaldatud artiklites ja sealhulgas ka Ameerika ajalehtede andmeil peeti selle doktriini eesmärgiks kindlustada Ameerika naftakompaniide positsioone võitluses Inglise konkurentidega ja maha suruda araablaste rahvuslik vabadusliikumine.

Lähis- ja Kesk-Ida nafta muutus Ameerika naftamonopolide huviobjektiks alles käesoleva sajandi kahekümnendate aastate lõpus.

³⁰ Провал «Доктрины Эйзенхауера», сборник статей, Москва, 1958, стр. 36.

Pärast mitut demarši Inglise ja Prantsuse valitsuste ees õnnestus kompaniidel «Standard Oil of New Jersey» ja «Sacony Vacuum»³¹ saada endale osa aktsiaid Iraagi nafta ekspluateerimiseks. 1928. a. sõlmitud kartellileping, mis on tuntud nn. «punase joone lepingu» nime all, andis neile kompaniidele 23,75% «Iraq Petroleum Company» aktsiaist, kuid seejuures lepiti Inglismaa nõudel kokku, et kompaniid, kes on «Iraq Petroleum Company» osanikud, ei saa teisi kontsessioone endise Otomani impeeriumi osades seespool «punast joont» (vaata kaart 2).

Et kõrvale hiilida sellest kitsendusest, hakkas Rockefeller tegutsema teiste kompaniide kaudu, eelkõige «Standard Oil Company of California» kaudu, kes hakkas taotlema kontsessioone Saudi Araabias. Saudi Araabia territooriumi haaramine Inglise naftamonopolide poolt oli juriidiliselt vormistamata, ehkki vastavalt «punase joone lepingule» oli see Inglise mõjusfääris.

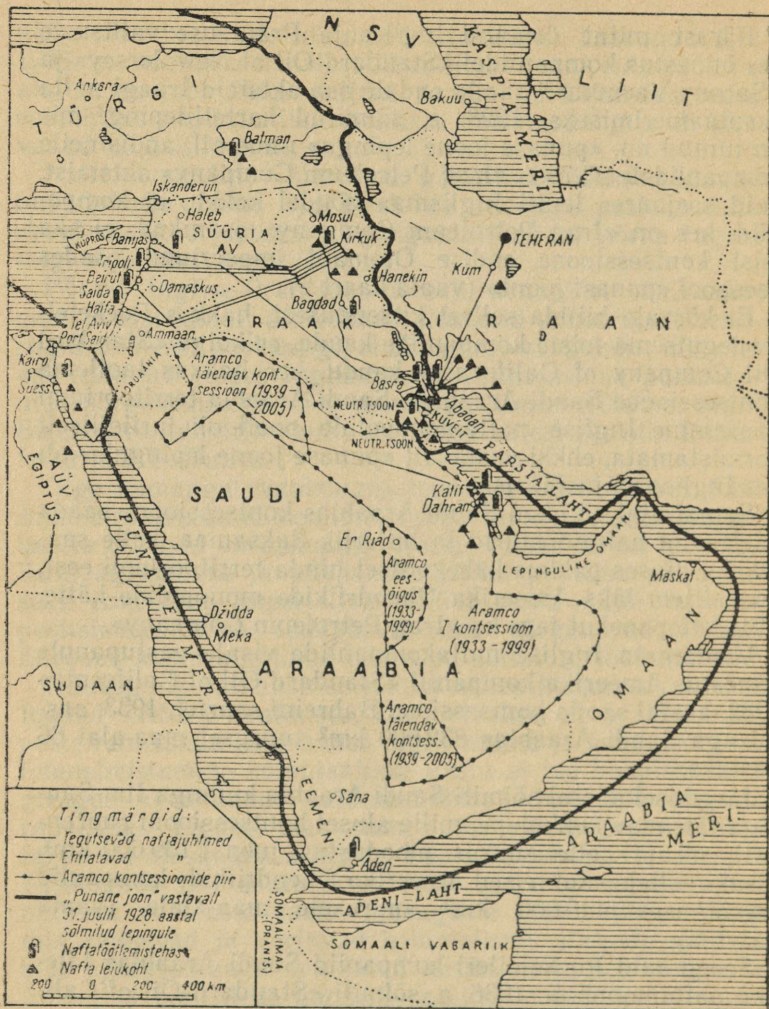
Samal ajal püüdsid Saudi Araabias kontsessioone saada ka Itaalia naftatöösturid ja hitlerlik Saksamaa, kelle saadik Egiptuses pakkus kahekordset hinda territooriumi eest, mis hiljem läks Ameerika Ühendriikide monopolide kätte. Mitu ettepanekut tegi ka «Iraq Petroleum Company».

Vaatamata Inglise naftakompaniide visale vastupanule õnnestus Ameerika kompaniil «Standard Oil of California» 1932. aastal saada kontsessioon Bahreini saartel, 1933. aastal aga Saudi Araabias 832 000 km² suurusel maa-alal 66 aastaks.

Järgmisel aastal sõlmiti Saudi Araabia kuninga Ibn-Saudiga täiendav kokkulepe, mille alusel kontsessiooni suurendati, nii et selle suurus moodustas juba 1 139 600 km². Lisaks sellele said teised Ameerika Ühendriikide kompaniid «eesõiguse» 440 000 km² suurusele maa-alale (vaata kaart 2).

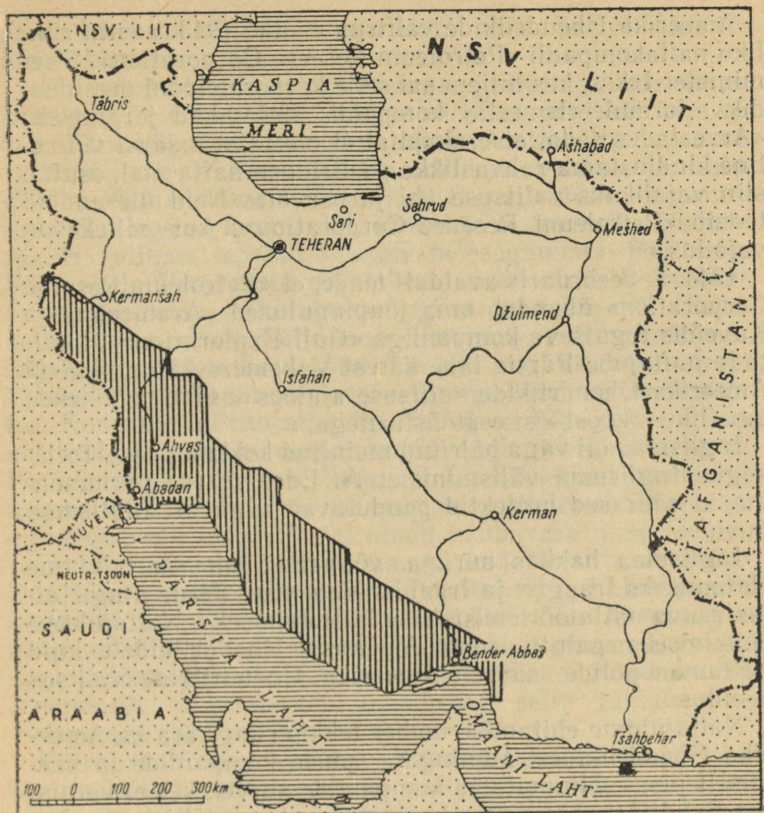
Seega said Rockefelleri kompaniid Saudi Araabias täieliku naftamonopoli. 1936. a. sõlmiti «Standard Oil of California» ja «Texas Oil Company» vahel leping Saudi Araabia nafta ekspluateerimiseks. Moodustatud kompaniile anti nimeks «Caltex». Olgu märgitud, et kompanii tegevuse maskeerimise eesmärgil nimetasid monopoli peremehed «Caltexi» pärast Teist maailmasõda ümber «Arabian-American Companyks» — «Aramco». Nimi muudeti küll ümber, ent kompanii sellest arabiapärasemaks ei muutunud.

³¹ Nüüd «Sacony Mobil Oil».

Kaart 2. Lähis-Ida naftaleiukohad ja naftajuhtmed

Inglismaa positsioonide nõrgenemist kasutades laiendasid ameeriklased oma majanduslikku ja poliitilist invasiiooni Lähis- ja Kesk-Idas. Saudi Araabia kuulutati «eluliselt vajalikuks Ameerika Ühendriikide kaitsele» ja 1943. a.

Kaart 3. Rahvusvahelise naftakonsortsiumi tegevuse tsoon Iraanis (kaardil viirutatud)

allutasid Ühendriigid Saudi Araabia nagu mitmed teisedki Lähis-Ida maad lendliisi seaduse³² mõjusfääri, ehkki Saudi Araabia ei võtnud otseselt sõjast osa.

³² Lendliisi (inglise keeles lend-lease — «laenutamine, rentimine») seadus kehtestati Ameerika Ühendriikide valitsuse poolt Teise maailmasõja ajal hitlerliku Saksamaa vastu sõdivatele riikidele relvastuse, toorainete ja toiduainete laenuks või rendile andmiseks. Lendliisi seaduse varjul taotlesid Ameerika monopolid ekspansivistlikke eesmärke ja see oli neile suurimaks kasumi saamise allikaks Teise maailmasõja ajal. Lendliisi seadus (Lend-Lease Act) võeti Ameerika Ühendriikide Kongressi poolt vastu 11. märtsil 1941.

Ameerika Ühendriikide valitsus asutas 1943. aastal riikliku naftakompanii «Petroleum Reserve Corporation». Siseminister Ickes, kes hiljem sai selle korporatsiooni presidendiks, formuleeris selle kompanii ülesandeid järgmiselt: «Arvestades seda, et erakapital ei ole täiel määral võimeline kindlustama rahvuslikke positsioone nafta alal, osutub siin vajalikuks valitsuse abi ja osavõtt. Neid ülesandeid teenib «Petroleum Reserve Corporation», kui selleks on vajadus.»³³

1944. a. veebruaris avaldati teade, et «Petroleum Reserve Corporation» ühendab oma jõupingutused «Aramcoga» ja Kuveidis tegutseva kompaniiga «Gulf Exploration», et ehitada naftajuhe Pärsia lahe äärest Vahemere äärde. See oli Ameerika Ühendriikide valitsuse ajaloos esimene teade ametlikust koostööst eratöösturitega.

Inglismaa oli väga häiritud mainitud kokkuleppest. Tolleaegne Inglismaa välisminister A. Eden teatas parlamendis, et säärased projektid puudutavad sügavalt Inglismaa huve.

Inglismaa hakkas uurima võimalusi oma naftajuhtme ehitamiseks Iraagist ja Iraanist Vahemere äärde ning Haifas asuva naftatöötlemistehase laiendamiseks. Naftajuhtme ehitamiseks paluti laenu Ameerika Ühendriikidelt, kuid naftamonopolide survele Ameerika Ühendriikide valitsus keeldus.

Naftajuhtme ehitamise ümber tekkis suur kära ka Ameerika Ühendriikides. Mõningate suurte kompaniide ja peamiselt just «sõltumatute» kompaniide survele, kes ei võtnud osa Saudi Araabia nafta ekspuaterimisest, tühistati naftajuhtme ehitamise kokkulepe.

1946. a. sõlmiti kokkulepe, mille kohaselt «Aramco» andis 30% aktsiaid «Standard Oil Company of New Jersey» ja 10% «Sacony Vacuumile». Ühtlasi said kõik need kompaniid naftajuhtme ehitamiseks moodustatud «Trans-Arabian Pipeline Company» aktsiad.

«Aramcosse» astudes rebisid «Standard Oil of New Jersey» ja «Sacony Vacuum» faktiliselt lõhki 1928. a. sõlmitud «punase joone» lepingu, millest nad pidid kinni pidama kui «Iraq Petroleum Company» osanikud. Hüvituseks lubasid nad ehitada naftajuhtme Iraanist Vahemere

³³ Майкл Брукс, «Нефть и внешняя политика», Москва, 1949, стр. 120.

äärde (mis on muide tänaseni ehitamata). See oli lihtsalt ameeriklaste manööver.

«Punase joone» lepingu rikkumise ja naftajuhtme ehitamise vastu astus välja Prantsuse naftakompanii «Française des Petroles». Selle kompanii nõudel esitas Prantsusmaa valitsus protesti Ameerika Ühendriikide valitsusele, kuid «Valge Maja» lükkas selle protesti tagasi, väites, et mainitud kokkulepe on kompaniide eraasi ja et Ameerika Ühendriikide valitsus teostab «mittevaheselegamise» poliitikat. Selle peale ähvardasid prantslased anda «Iraq Petroleum Company» asja arutamiseks Inglise kohtusse või Ülemkotta, kuna «Iraq Petroleum Company» oli prantslaste seljataga Ameerika Ühendriikide naftakompaniidega kokku leppinud «punase joone» lepingu likvideerimise suhtes. Kompanii «Française des Petroles» nõudis «Aramco» aktsiaid niisuguses proportsioonis, nagu tal oli neid «Iraq Petroleum Companys». Ameerika Ühendriikide monopolid aga esitasid vastunõudmise, vihjates sellele, et Prantsuse naftakompanii oli sõja ajal olnud kaubavahetuses vaenlasega (s. t. fašistliku Saksamaaga, keda Prantsuse naftakompanii varustas naftaga). Prantsuse naftakompaniid ähvardas oht kaotada oma osa «Iraq Petroleum Companys» ning tal tuli nõustuda «punase joone» lepingu annulleerimisega ja loobuda «oma osa» nõudmisest Saudi Araabias. Nii lahendasid «tugevamad» monopolid selle tüliküsimuse «nõrgema» partneri arvel.

Transaraabia naftajuhtme ehitamine pörkas veel teistelegi raskustele. «Sõltumatute» naftakompaniide vastuseisu tõttu ei antud litsentse raudtorude väljavedamiseks Ameerika Ühendriikidest, mis lükkas naftajuhtme ehitamise tervelt aastaks edasi. Kuid «sõltumatud» ei suutnud kaua vastu seista suurmonopolide survele. Liiatigi olid naftajuhtme ehitamise tulisteks pooldajateks ka Ameerika Ühendriikide tolleaegne riigisekretär Marshall, sõjaminister Forrestal, kaubandusminister Harriman jt., kes rõhutasid korduvalt oma sõnavõttudes naftajuhtme strategilist tähtsust, viidates sellele, et juhett võib kasutada Ameerika Ühendriikide sõjalaevastiku varustamiseks naftaga.

Naftajuhte tuli ehitada läbi nelja riigi — Saudi Araabia, Jordaania, Süüria ja Liibanoni — territooriumi (vaata kaart 2). Ägedat vastupanu naftajuhtme ehitamisele osutasid inglismeelsed elemendid ja Inglise kompaniide agendid Jordaania ja Süürias. Jordaania organiseeriti

Ameerika-vastaseid väljaastumisi, mille tagajärjel tuli katkestada töö. Süürias algasid rahutused. 30. märtsil 1949 toimus Süürias riigipöörde kolonel Husni es Saimi juhtimisel. Kuid Husni ei täitnud Inglismaa lootusi. 14. augustil 1949 toimus teine riigipöörde Sami Henani juhtimisel, kes arreteeris Husni ja peaminister Barasi ning nad viivitamatult hukkas. Vastmoodustatud valitsus tühistas Husni poolt sõlmitud lepingu naftajuhtme ehitamise kohta.

Husni kukutamine oli löögiks Ameerika naftakompaniidele. Olukorra päästmiseks saatis Ameerika Ühendriikide riigisekretär Acheson kiiresti Lähis-Itta Riigidepartemangu ametnikud vastuabinõude tarvituselevõtmiseks.

Ja 19. detsembril 1949 toimuski Süürias kolonel Adib Šišekli juhtimisel kolmas riigipöörde Ameerika Ühendriikide ja Prantsusmaa aktiivsel toetusel. Henani arreteeriti. Šišekli valitsus andis varsti loa naftajuhtme ehitamiseks läbi Süüria territooriumi. Seega lõppes Inglismaa ja Ameerika Ühendriikide võitlus naftajuhtme ehitamise pärast ameeriklaste võiduga.

Naftajuhtme ehitamine viidi lõpule 25. septembriks 1950. Juhtme pikkus on 1720 km, ta algab Pärsia lahe äärest Katifist Saudi Araabias ja lõpeb Liibanonis lõuna pool Beirutit Saida juures (endine nimetus Sidon) (vaata kaart 2). Naftajuhtme ehitamine läks maksma ligi 230 miljonit dollarit. Transaraabia naftajuhe alandas nafta veokulusid Vahemere rannikule 4,45 dollari võrra tonnilt, mis annab naftakompaniidele lisatulusid ligi 60 miljonit dollarit aastas.

Sel naftajuhtmel on ka tohutu sõjaline ja strateegiline tähtsus. 1956. a. Suessi avantüüri puhul osutus ta Vahemere läevastiku ja Lääne-Euroopa ainsaks varustajaks naftaga.

Tuleb märkida, et selle naftajuhtme võimsus pole siiski veel piisav. Tema aastane läbilaskevõime on 25 miljonit tonni, kuid Saudi Araabia naftatoodang moodustas 1960. aastal juba 61,5 miljonit tonni.

Lähis-Idas asuv 21 000 km² suurune Kuveit on maailma naftarikkaim maa. Tema naftavarused hinnatakse 8 miljardile tonnile, mis ületavad Ameerika Ühendriikide naftavarud kahekordselt. Maapinna all asuvad tõelised «naftamered». Nafta paiskub puuraukudest välja fontäänidena. Nafta tootmise on siin enda kätte haaranud täielikult «Kuwait Oil Corporation». Selle kompanii moodustasid

1934. a. pariteetsetel alustel «British Petroleum» ja «Gulf Oil». Ehkki ameeriklased said pooled aktsiad enda kätte, suutsid inglased kindlustada oma ülevõimu ja «British Petroleum» ostab kogu Kuveidi nafta. Kuna enne Teist maailmasõda ei olnud inglased konkurentsi tõttu ja strateegilistel kaalutlustel Kuveidi nafta tootmisest huvitatud, hakati siin naftat tootma alles 1946. aastal. Kui 1946. aastal toodeti Kuveidis naftat ainult 0,8 miljonit tonni, siis 1960. aastal tõusis naftatoodang juba 84 miljoni tonnini. Kuveit on Inglismaa peamine varustaja naftaga. Inglismaale sisseveetavast naftast on ajalehe «Daily Worker» andmeil igast kümnest barrelist³⁴ toodud 5 barrelit Kuveidist, 2 Venetsueelast, 1 Iraagist ja 1 Iraanist.

Inglismaa on Kuveidi pärisperemees juba 1899. aastast alates. Naftatöölise halastamatu ekspluateerimine on ka sellel maal esile kutsunud rahvusliku vabadusliikumise. Et vältida plahvatust ära hoida, sõlmis Inglismaa valitsus 19. juunil 1961 Kuveidi šeiigiga uue lepingu, millega annuleeriti 1899. a. leping ja Kuveit kuulutati iseseisvaks riigiks. Sisuliselt Kuveidis midagi ei muutunud. Leping osutus tühiseks paberilipakaks. Kuveidile iseseisvuse «kinkimine» oli mõeldud araabia rahvaste petmiseks, sest Inglise imperialistidel ei olnud kavatsustki oma positsioone Kuveidis loovutada, kuna peale nafta on Kuveidil tähtis koht ka Inglise sõjalistes plaanides. El Kuveidi linnast 20 km kaugusel asuval moodsal lennuväljal on suur strateegiline tähtsus CENTO sõjalistes plaanides.

Juba kolme nädala pärast saadeti suured Inglise väeüksused šeiigi palvel Kuveidi «julgeolekut kindlustama». Teatavasti saab šeiik suuri summasid naftakompaniilt rendist ja seetõttu on ta tihedalt seotud naftakompaniiga ning ükskõikne oma rahva murede vastu.

Kuveidi sündmused kinnitavad täielikult N. S. Hruštšovi sõnu NLKP XXII kongressil, kus ta ütles, et «rahvad taotlevad vabadust ja sõltumatust, demokraatiat ja progressi, kuid imperialismi jõud astuvad välja kõigi nende taotluste vastu. Mitmesuguste kohustuste sildi all püüavad imperialistid lüüa rahvuslikku vabadusliikumist ja segavad jämedalt vahele noorte riikide siseasjadesse, astudes sobin-gusse nende riikide reaktsiooniliste jõududega. Nõnda tali-

³⁴ Oõnesmõõduühik Inglismaal; 1 barrel võrdub 163,65 liitriga.

tasid nad Iraanis, Pakistanis ja Kongos, nõnda talitavad nad praegu Laoses ja Kuveidis». ³⁵

Kapitalimahutuste üldsumma moodustab Kuveidis 115 miljonit dollarit, kuid iga-aastane kasum on ligi 650 miljonit dollarit ehk ligi 600% põhikapalist.

Üks barrel naftat maksab Kuveidis koos laevale laadimisega 10 senti, kuid müügihind on 1,72 dollarit (1956. a.). Seega ületab müügihind omahinna 17,2 korda. Säärase kõrge kasuminormiga paistab Kuveit silma isegi Lähis- ja Kesk-Idas.

Vaatamata naftamonopolide hiiglaslikele kasumeile on Kuveidi naftatöölise palk väga madal. Isegi kvalifitseeritud töölisel ei ületa see 1 dollarit päevas. Monopolid saavad iga Kuveidi naftatöölise pealt kasumit ligi 40 000 dollarit aastas, mis 2-kordselt ületab Venetsueela ja 10-kordselt Ameerika Ühendriikide töoliselt saadava kasumi.

Üheks vanimaks Lähis- ja Kesk-Ida naftatootmise piirkonnaks on Iraan. Tema territooriumil on teada kaks naftarikast piirkonda. Neist üks on maa põhjaosas, teine — edelaosas. Inglise kapitalist D'Archie sai Iraani edelaosas kontsessiooni juba 1901. aastal. Tööstusliku nafta tootmist alustas siin «Anglo-Persian Oil Company» 1911. aastal. Maa põhjaosas, Kumi piirkonnas, hakati naftat tootma alles 1956. aastal. Kiiresti kujunes Iraan üheks suurimaks naftatootjaks maailmas (vaata tabel 9). Kuni 1951. aastani olid inglased Iraanis nafta üle täielikud peremehed.

Tabel 9

Nafta tootmine Iraanis ³⁶								
1913	1933	1938	1941	1944	1950	1952	1955	1960
0,24	7,2	10,36	6,7	13,49	32,3	1,35	16,0	52

1914. a. sõlmiti Inglise-Iraani naftakompanii juhatuse ja tollaegse mereministri W. Churchilli vahel salajane kokkulepe kompanii aktsiate kontrollipaki üleandmise kohta Inglismaa valitsusele. Kokkulepe oli seotud Inglismaa sõjaliste plaanidega, milles nähti ette suure hulga nafta müümist Inglise sõjalaevastikule. Sellest ajast alates on Inglise valitsus järjekindlalt hoolitsenud «Anglo-Persian Com-

³⁵ N. S. Hruštšov, Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei Keskkomitee aruanne partei XXII kongressile, Tallinn, 1961, lk. 19.

³⁶ В. С. Б а с к и н, «Нефтяные монополии на Ближнем и Среднем Востоке», Москва, 1957, стр. 58.

pany» ehk «Anglo-Iranian Company» käekäigu eest. Alates 1954. aastast kannab ta nimetust «British Petroleum Company». Kompanii direktorite nõukogus on ka Inglise admiraliteedi ja rahandusministeeriumi esindajad. 40 aasta jooksul (kuni 1951. aastani) on Iraanis toodetud 316 miljonit tonni naftat. Kompanii teenistuses oli 1951. a. üle 100 000 inimese, kellest 74 000 töötas Iraanis. 1950/51. a. saadi kasumit 176 miljonit naelsterlingit, kusjuures aktsiakapital moodustas 33 miljonit naelsterlingit. Seega ületas kasum põhikapitali 5,3 korda.³⁷

Inglaste ülevõim Iraani naftatööstuses oli pinnuks silmas Ameerika naftakompaniidele ja nad hakkasid inglaste tugevaid positsioone õõnestama. Neid katseid tegid nad mitmel korral. Juba pärast Esimest maailmasõda püüdsid ameeriklased haarata endale Iraani põhjapiirkonna naftarikkused, mis olid läinud tsaristliku Venemaa käest Iraani valitsuse valdusse. Pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobri-revolutsiooni andis Nõukogude Venemaa valitsus Iraanile tagasi kõik tsaarivalitsuse kontsessioonid. See kontsessioonide tagasiandmine kinnitati 22. veebruaril 1921. a. Moskvas allakirjutatud Nõukogude—Iraani lepinguga, tingimusel, et Iraani valitsus ei anna tagastatud kontsessioone kolmandatele riikidele ega nende riikide kodanikele, vaid kasutab naftat pärsia rahva hüvanguks.

Iraanis tegutsevate välismaiste kompaniide katsed haarata enda kätte naftarikkad põhjarajoonid nurjusid tänu Nõukogude Liidu järjekindlale poliitikale.

Teise maailmasõja ajal hakkasid Ameerika Ühendriikide monopolid oma kavatsusi Iraani nafta enda kätte haaramiseks järk-järgult ellu viima. Esiteks allutasid nad Iraani lendliisi seaduse mõjusfääri. Samal ajal püüdsid nad kehtestada kontrolli Iraani majanduse ja poliitika üle. Iraani saabusid ameerika «nõuandjad». Nii sai Iraani armee «nõuandjaks» Readly, sandarmeeria «nõuandjaks» kolonel Schwartzkopf jne. Ameerika nõuandjad muutusid Iraani asutustes tegelikeks ülemusteks, pidades eeskätt silmas Ameerika monopolide huve. Nende «nõuandjate» abiga ja lendliisi sildi all uputasid Ameerika monopolid Iraani turu üle mitmesuguste Ameerikas mitteminevate kaupadega ja püüdsid igati nõrgendada inglaste positsioone Iraanis.

³⁷ В. С. Баскин, «Нефтяные монополии на Ближнем и Среднем Востоке», Москва, 1957, стр. 63—67.

Iraani toodi ka Ameerika väed, kes asusid Iraanis kogu sõja aja ilma mingi sanktsioonita³⁸.

Pärast sõda tegid Ameerika Ühendriikide kompaniid jällegi katset Iraani nafta enda kätte haarata. Majanduslike raskuste tõttu tuli Inglise kapitalil ameeriklastele järeleandmisi teha. 1946. a. sõlmiti kokkulepe, mille järgi Ameerika kompaniidele «Standard Oil of New Jersey» ja «Sacony Vacuum» müüdi 20% Iraanis toodetud naftast. Lepiti kokku ka naftajuhtme ehitamise kohta Iraanist Vahemere äärde.

Selle lepingu täitmisele tõmbas kriipsu peale Iraani rahvusliku vabadusvõitluse kasv ja hilisem naftatööstuse natsionaliseerimine Iraani valitsuse poolt.

Pärast Iraani inglismeelse peaministri kindral Razmara tapmist 7. märtsil 1951, mille kohta Ameerika ajakirjandus teatas, et see tapmine toimus kindral Razmara terava Ameerika-vastase meelsuse pärast, võttis Iraani Medžlis 15. märtsil 1951 vastu seaduse naftatööstuse natsionaliseerimise kohta.

1951. a. aprilli lõpus sai Iraani peaministriks «Rahvusliku rinde» liider Mosaddök. Tema valitsuse programmi tähtsaimaks punktiks oli naftatööstuse natsionaliseerimise lõpuleviimine. Kohe algasid ka imperialistide provokatsioonid Iraani valitsuse vastu.

Omaani ja Pärsia lahte ilmusid 2 Inglise lennukite emalaeva 140 lennukiga, 4 ristlejat, 12 miinilaeva ja hulk teisi sõjalaevu. Iraagis tugevdati Inglise õhujõude. Asi oleks võinud võtta tõsise pöörde, kuid Iraanis üha laienev rahvahulkade väljaastumine natsionaliseerimise toetuseks oli tõsiseks hoiatuseks Inglismaa valitsusele ja viimane oli sunnitud pöörduma abi saamiseks Ameerika Ühendriikide poole. Samal ajal pakkusid Ameerika Ühendriikide naftakompaniid Inglismaa seljataga oma «abi» Iraani valitsusele. Inglismaal jäi vaid üle valida: kas kaotada täielikult Iraani nafta või kooskõlastada oma huvid Ameerika Ühendriikide huvidega. Inglise valisid viimase võimaluse.

Ameerika Ühendriikide naftakompaniid esitasid inglastele oma plaani Iraani nafta «internatsionaliseerimise» kohta. Inglise polnud sellega nõus ja ähvardasid hakata Iraani naftat boikoteerima ning kehtestasidki Iraani majanduse blokaadi.

³⁸ М а й к л Б р у к с, «Нефть и внешняя политика», Москва, 1949, стр. 78.

Ameerika Ühendriikide diplomaatia hakkas nüüd ähvardama Inglismaad sellega, et Iraan võib «ise» korraldada nafta turustamist. Ja 1952. a. mais Iraani valitsus teataski kokkuleppe sõlmimisest ühe Ameerika Ühendriikide firmaga 15 miljoni tonni nafta müümise kohta.

Kujukaks näiteks Inglise ja Ameerika Ühendriikide jõudude vahekorra muutumise kohta oli intsident tanklaevaga «Rose-Marie». Vastavalt Itaalia firma EPIM ja Iraani nationaliseeritud kompanii vahelisele kokkuleppele laaditi 1952. a. juuni alguses Itaalia tanklaevale «Rose-Marie» ligi tuhat tonni naftat. Teel Itaaliasse peeti tanklaev Adeni juures kinni ja toodi Inglise sõjalaevade ja lennukite konvoi saatel Adeni sadamasse. Adeni kohus arestis laadungi ettekäändel, nagu oleks see varastatud Inglise-Iraani naftakompaniilt, ja laeva kapteni ning omanike vastu alustati kohtumenetlust. «Rose-Marie» oli esimene tanklaev, mis pärast natsionaliseerimist püüdis avalikult välja viia Iraani naftat ning Inglise valitsus otsustas võtta tarvitusele resolutsed abinõud, et tulevikus analoogilisi juhtumeid ära hoida. Itaalia naftatöösturid ähvardasid jätkata nafta vedamist Iraanist ja teatasid, et nad peavad läbirääkimisi ameeriklastega vastava naftatranspordi kompanii loomiseks. Vastuseks saatsid inglased Iraani vetesse kolm ristlejat. Kuid see demonstratsioon ei aidanud. Ameeriklased, kes tegutsesid itaallaste kaudu, jätkasid Iraani nafta väljavedu. Ameerika Ühendriikide valitsus teatas ühtlasi, et nafta ostmise küsimuse peavad lahendama kompaniid ise. See tähendas blokaadi nurjaajamist. Inglismaa suhted Iraaniga halvenesid pidevalt. 1952. a. oktoobris katkestas Iraani valitsus diplomaatilised suhted Inglismaaga.

1953. a. veebruaris esitasid Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa Mosaddõki valitsusele ühised tingimused «naftaküsimuse reguleerimise» kohta. Need töötati välja Inglise ja Ameerika Ühendriikide teravate vastuolude õhkkonnas. Väljatöötatud tingimused olid Inglise naftakompaniidele ebasoodsad, kuid Inglismaa pidi sellega leppima. Inglismaa endine peaminister A. Eden kirjutab selle kohta oma memuaarides, et «ehkki tegime kõik, et vastu tulla Ameerika Ühendriikidele taktika ja vormi küsimustes, tuli meil siiski jääda püsima tegelikkusel».³⁹

³⁹ Мемуары Антони Идена, «Международная жизнь» № 4, 1960, стр. 132.

Mosaddõki valitsus lükkas need ettepanekud tagasi, kuna nad ei vastanud Iraani rahva huvidele. Nüüd algas otsustav etapp Iraani-vastases võitluses, milles juhtivat osa etendasid Ameerika Ühendriigid.

1. augustil 1953 saabus Teherani Ameerika kindral Schwartzkopf⁴⁰ ja tema «nõuandel» toimus 19. augustil 1953 Iraanis riigipööre. Võimule tuli ameerikameelne kindral Záhedi ning Mosaddõk ja tema valitsuse liikmed arreteeriti. Otsekohe andsid Ameerika Ühendriigid Iraani uuele valitsusele laenu 45 miljoni dollari ulatuses.

Ameerika Ühendriikide «abi» eest Iraani küsimuse lahendamisel muudeti Inglise-Iraani naftakompanii «Rahvusvaheliseks Naftakonsortsiumiks»⁴¹, mille aktsiaist 40% said Ameerika Ühendriikide kompaniid, 40% aktsiaid jäi endisele Inglise-Iraani kompaniile, «Royal Dutch Shell» sai 14% ja «Compagnie Française des Petroles» 6% aktsiaist. Konsortsiumi põhikapital määrati kindlaks 250 miljonile dollarile. Seega on Inglise kapitalil siiski veel 54% konsortsiumi aktsiatest.

Ameerika Ühendriikide aktsiad jaotati võrdselt 5 kompanii vahel («Gulf Oil Corporation», «Sacony Vacuum», «Standard Oil of New Jersey», «Standard Oil of California» ja «Texas Oil Company»). 1955. a. jaotati sellest osast 1% 12 väiksema Ameerika naftakompanii vahel.

Niiviisi lõppes Inglise-Iraani konflikt nafta pärast, millest ei saanud kasu Iraani rahvas, vaid Ameerika Ühendriikide naftakompaniid. Suur maa-ala Iraanist jäi endiselt välismaa naftakompaniide valdusse (vt. kaart 3). Konsortsiumil on täielik õigus ekspuuteerida naftaallikaid faktiliselt kuni 2004. aastani ligi 250 000 ruutkilomeetri suurusel maa-alal ning kasum jaotatakse konsortsiumi ja Iraani vahel vahekorras 50:50. Natsionaliseerimise käigus loodud Iraani Rahvuslik Naftakompanii kõrvaldati naftatööstuse juhtimisest ning tal «lubati» tegelda ainult «mittetööstusliku tegevusega».

Iraani rahvas, kes jätkab võitlust oma sõltumatus ja iseseisvuse eest, ei saa leppida imperialistlike suurriikide naftakompaniide röövelliku poliitikaga. Teda innustab Iraagi rahva võit 1958. a. imperialismi üle. Selles võitluses

⁴⁰ Endine kolonel Schwartzkopf, kes Teise maailmasõja ajal oli olnud Iraani sandarmeeria «nõuandja».

⁴¹ Kokkuleppe tekst ajakirjas «Международная жизнь» № 7, 1955, стр. 148—159.

on Iraani rahva poolel kõik rahu- ja vabadustarmastavad rahvad kogu maailmas.

Uheks põhiliseks nafta ekspluateerimise piirkonnaks oli inglastele kuni 1958. aastani Iraak, kus naftavarud on väga rikkalikud ja nafta tootmine odav. «Teise maailmasõja ajal toodeti siin naftat mõnda aega 5 puuraugust, kusjuures iga puurauk andis aastas 880 000 tonni naftat.»⁴² 1958. a. toodeti Iraagis 82 puuraugust 35,8 miljonit tonni naftat, 1960. a. juba 97 puuraugust 48 miljonit tonni naftat. Kõik puuraugud annavad siin fontaneerivat naftat, mis teeb nafta omahinna väga madalaks, samuti on tööjõud odav. Just need kaks komponenti võimaldavad naftakompaniidel saada tohutuid kasumeid.

Naftavarude enda kätte haaramist alustasid inglased siin juba enne Esimest maailmasõda. Pärast Türgi purustamist muutusid inglased siin pärisperemeesteks, nafta ekspluateerimiseks moodustati «Iraq Petroleum Co». Ka Prantsusmaa sai 25% selle kompanii aktsiatest. Peagi hakkasid ka Ameerika naftakompaniid endale aktsiaid taotlema.

1928. a. olidki Inglise ja Prantsuse naftamonopolid sunnitud Washingtonile järele andma ja «punase joone» lepinguga jaotati aktsiad järgmiselt:

- 1) «D'Arsie⁴³ Exploration Company» — 23,75%
- 2) «Anglo-Saxon Petroleum Company»
(«Royal Dutch Shell») — 23,75%
- 3) «Compagnie Française des Petroles» — 23,75%
- 4) «Near East Development Corporation» — 23,75%
(siia kuulusid: «Standard Oil of New Jersey», «Standard Oil of New York», «Gulf Oil Corporation», «Atlantic Refining», «Pan-American Petroleum and Transport»)
- 5) «Participations and Investments»
(kuulub Gulbekianile⁴⁴) — 5%

Selle jaotamisega kindlustasid inglased koos hollandlas-

⁴² В. С. Баскин, «Нефтяные монополии на Ближнем и Среднем Востоке», Москва, 1957, стр. 110.

⁴³ William Nox D'Arsie on Inglismaa alam, kes 1901. a. sai Inglise saadiku abiga Iraani šahhilt hiiglasliku naftakontsessiooni Iraani lõuna- ja keskosas, mis hõlmas $\frac{3}{4}$ Iraani territooriumist.

⁴⁴ Inglise kapitalist, kes enne Esimest maailmasõda osutas suuri teeneid selleks, et Inglismaa sai haarata enda kätte Mesopotaamia nafta. Teatavasti kuulus Mesopotaamia tookord Türgi sultanaadi koosseisu. «Teenete eest» Inglise valitsuse ees anti 5% aktsiaist Gulbekiani kompaniile.

tega endale Iraagi nafta ekspuaterimisel siiski enamuse — (52,5%). Kuid ka elujõulisemad Ameerika kompaniid otsustasid suurendada oma võimsust. Nii näiteks omandasid «Standard Oil» ja «Sacony Vacuum» 1934. a. teistele Ameerika naftakompaniidele kuuluvad aktsiad. See Inglise ja Ameerika kapitali võitlus ülevõimu pärast ei jätnud muidugi Prantsuse kapitali ükskõikseks. Ehkki Prantsuse kapital oli vähemuses, etendas ka tema suurt osa Iraagi nafta ekspuaterimisel, eriti nafta transpordi küsimuse lahendamisel. Kaua aega toimus vaidlus Inglismaa ja Prantsusmaa vahel naftajuhtme ehitamise pärast. Lõpuks otsustasid nad ehitada kaks naftajuhet — üks mööda Inglise kontrolli all olevat Jordaania ja Palestiina territooriumi; teine mööda Prantsusmaa kontrolli all olevat Süüria ja Liibanoni territooriumi.

1931. a. Iraagiga sõlmitud lepingu järgi sai Inglismaa endale kõige suuremad õigused nafta ekspuaterimiseks Iraagis. 1938. a. viidi lõpule Iraagi territooriumi haaramine «Iraq Petroleum Company» poolt ning see kompanii organiseeris Iraagi territooriumil veel lisaks kaks tütarkompaniid («Mosul Petroleum» ja «Basrah Petroleum»).

Inglise naftamonopolile Iraagis andis valusa hoobi 1956. a. Suessi avantüür, mis kutsus esile Süüria patriootide vastutegevuse, kes lasksid õhku «Iraq Petroleum» kompanii naftajuhtme Süüria territooriumil.

Uueks löögiks imperialistidele oli riigipööre Iraagis 14. juulil 1958 ja Iraagi Vabariigi väljakuulutamine. See ohustas nii Inglise kui ka Ameerika kapitali huve ning nende maade valitsused astusid välja kompaniide «vaba tegevuse kaitseks».

Juba järgmisel päeval pärast riigipööret maandus Vahe meres baseeruva Ameerika Ühendriikide 6. laevastiku merejalavägi Liibanonis ja päev hiljem saabusid Inglise parasüstitid Jordaaniasse. Nad väitsid, et nad olevat tulnud siia islami ja araablaste «kaitseks», kelle saatuse pärast tunti «Eisenhoweri doktriinis» suurt muret. Imperialistlikel ringkondadel aga ei läinud korda purustada Iraagi rahvuslikku vabadusvõitlust. Otsustavaks teguriks imperialistide anastuslike kavatsuste nurjaajamisel oli see, et Nõukogude Liit astus välja Lähis-Ida riikide kaitseks. Nõukogude Liidu valitsuse avalduses seoses sündmustega Lähis- ja Kesk-Idas öeldakse, et «Ameerika Ühendriikide relvastatud interventsiooni tõeliseks põhjuseks Liibanonis on Ameerika naf-

tamonopolide ja teiste lääneriikide püüe säilitada oma koloniaalset ülemvõimu Lähis- ja Kesk-Idas, nende imperialistlike riikide poliitika läbikukkumine araabia Idas ning Bagdadi pakti ja kurikuulsa Dulles-Eisenhoweri doktriini kokkuvarisemine».⁴⁵

Selles avalduses juhitakse Ameerika Ühendriikide tähelepanu sellele, et nad on ÜRO printsiipe rikkunud ning vaadeldakse Ameerika Ühendriikide vägede maandamist Liibanonis kui relvastatud interventsiooni mitte ainult Liibanoni, vaid ka teiste vabadustarmastavate araabia maade suhtes. Edasi märgitakse avalduses, et «Nõukogude Liit ei või jääda ükskõikseks sündmuste suhtes, mis on loonud tõsise sõjaohu rajoonis, mis asub tema piiride läheduses ning jätab endale õiguse võtta tarvitusele abinõusid, mida dikteerivad rahu ja julgeoleku huvid.»⁴⁶

Agressorid pidid arvestama Nõukogude Liidu kindlat rahuarmastavat seisukohta ja taanduma.

See võimaldas Iraagi Vabariigil asuda rahvusliku tööstuse, sealhulgas ka naftatööstuse loomisele. 1958. a. tühistati kontsessioonileping kompaniiga «Hunackian Oil», kuna kompanii ei täitnud lepingus ettenähtud kohustusi. Iraagi Vabariigi valitsus moodustas Naftaküsimuse Peakomitee, kelle ülesandeks sai rahvusliku naftatööstuse arendamine ja kontroll välismaiste naftakompaniide tegevuse üle.

1959. a. toodeti Lähis-Ida rahvusliku kapitali poolt küll ainult 1,1% (ligi 2 miljonit tonni) naftat, kuid tema osatähtsus suureneb kiiresti.

Iraagi initsiatiivil kokkukutsutud Bagdadi nõupidamisel 1960. a. septembris moodustati naftat eksportivate maade organisatsioon. Selle koosseisu kuulub viis Lähis-Ida riiki ja Venetsueela. Esialgul on organisatsiooni peamiseks ülesandeks kontrollida ja kooskõlastada nafta müügihinda.

Vaatamata korduvatele ebaõnnestumistele ei ole Ameerika Ühendriikide, Inglismaa ja teiste maade naftakompaniid loobunud oma anastuslikust poliitikast Lähis- ja Kesk-Idas. Naftarikaste piirkondade anastamine jätkub.

Kui Buirami oaasi piirkonnas leiti naftat, siis okupeerisid selle kohe Inglise võimu all oleva Maskati sõjaväed ja Buirami oaasi piirkonnas viibival «Aramco» nafta leiukohtade uurimisgrupil tuli siit lahkuda nii kiiresti, et nad jät-

⁴⁵ «Правда», 17. juulist 1958.

⁴⁶ Sealsamas.

sid maha isegi puurimisseadeldised 15 miljoni dollari väärtuses.

Ka sõda Omaani rahva vastu peetakse nafta pärast.

Inglased kinnitavad, et Omaan on Maskati osa ning Inglismaa ainult «abistab» Maskati sultanil tema riigis «seadust ja korda jalule seada». «Seaduse ja korra jaluleseadmiseks» on Inglise ajalehe «Daily Worker» andmeil⁴⁷ Pärsia lahest kuni Punase mereni paigutatud 150 000 mitmesuguse rassi ja nahavärvusega sõdurit, palju tanke ja soomusautosid ning siia piirkonda on koondatud ligi 1000 lennukit, mis pommitavad Omaani linnu ja külasid. Mööda Araabia poolsaare lõunarannikut kurseerivad Inglise sõjalaevad, sealhulgas kaks lennukite emalaeva, mis baseeruvad Bahreini saartel ja Adenis. Inglise väed okupeerisid 1958. a. Lahedzi sultanaadi. Pidevalt rikuivad inglased Jeemeni lõunapiire. «Daily Worker» kirjutab, et «noored muhameedlased surevad Omaanis nafta pärast».

Hoolimata imperialistide pingutustest on rahvuslikud jõud Lähis- ja Kesk-Idas asunud rahvusliku vabadusvõitluse teele. Selle võitluse eesotsas sammuvad Iraak ja Araabia Ühinenud Vabariik ning imperialistid ei suuda seda enam peatada.

V peatükk

KAGU-AASIA NAFTA ON MUUTUMAS RAHVUSLIKUKS

Pärast Teist maailmasõda on Kagu-Aasia poliitilisel kaardil toimunud suured muutused. Paljud Inglismaa, Prantsusmaa ja Hollandi endised asumaad on saavutanud rahvusliku iseseisvuse.

Alles hiljuti iseseisva arenemise teele asunud riikide eluliseks ülesandeks on vabaneda väliskapitali ülevõimust ja luua rahvuslik majandus. Tähtsaks küsimuseks Kagu-Aasia maade industrialiseerimisel ja rahvusliku majanduse loomisel on nafta, gaasi, kivisöe jt. maapõuevarade kasutuselevõtmine.

Kagu-Aasia maadel on küllaldasel hulgal naftat, mis

⁴⁷ D. N. Pritt, «Britains Oil Affair in Oman», «Daily Worker» 1. jaanuarist 1959.

võimaldaks täielikult rahuldada selle piirkonna vajadused nafta järele. Indias võiks näiteks teadlaste arvates teostada naftauurimistöid territooriumil, mille suurus on üle miljoni ruutkilomeetri. Ka Himaalaja jalamil peaks eelduste kohaselt leiduma naftat. Nafta- ja gaasirikkad maa-alad asuvad samuti Kagu-Aasia merede ja ookeanide rannikul.

Nafta leiukohtade uurimistöid on kahjuks aga selles piirkonnas tehtud väga väikestel maa-aladel ja sedagi süsteemilt. Nii toimusid naftauurimistööd Indias alles hiljuti ainult Ülem-Assamis, Indoneesias, Briti Borneol ja Filipiinidel on uurimistöid teostatud ainult mõningate saarte rannikuäärsetel aladel.

Inglise ja Hollandi, hiljem Ameerika monopolid takistasid igati Kagu-Aasia maade rahvusliku naftatööstuse arenemist, et hoida hiiglaslikku tulu andev naftaturg enda käes. Selle kohta ütles sm. A. N. Kossõgin Madrases toimunud pressikonverentsil 1961. a. märtsis, et «varem oldi arvamusel, et India on looduslike nafta- ja gaasiresurside poolest vaene. Me leiame, et see arvamus on täiesti vale ning et seda võivad esitada ainult need, kes on huvitatud sellest, et India jääks sõltuvaks välisnaftaturust.»⁴⁸

Seetõttu on kujunenud selline olukord, et Kagu-Aasia maad on sunnitud oma majanduse vajadusteks naftat importima.

Indias avastati esimesed naftaleiukohad Ülem-Assami piirkonnas juba 1886. aastal. Nende leiukohtade ekspluateerimise õiguse omandas Inglise kompanii «Burmah Oil» tütar kompanii «Assam Oil». Uuritud naftavarud võimaldaksid toota siin aastas kuni 2,5 miljonit tonni naftat ja niipalju gaasi, mis ümberarvestatult võrduks miljoni tonni naftaga. Kuid kompanii aastane naftatoodang moodustab äärmiselt kaalutlustel vaid veidi üle 400 000 tonni, India naftavajadus on aga 5—6 miljonit tonni aastas. Puudujääk kaetakse impordi arvel. Peamisteks India varustajateks naftaga on Inglise «Burmah Oil» ja Ameerika «Standard Vacuum Oil», kes müüvad naftat võrdlemisi kõrgete hindadega.

Naftaleiukohtade otsimine oli Indias kuni viimase ajani välismaiste naftakompaniide («Assam Oil» ja «Standard Vacuum Oil») käes, kelle uurimistööd aastail 1951—1957

⁴⁸ «Rahva Hää» 2. märtsist 1961.

Assami ja Lääne-Bengaalia piirkonnas ei andnud mingisuguseid tulemusi.

1955. aastal moodustas India valitsus nafta ja gaasi komisjoni, kellele tehti ülesandeks tegelda naftaleiukohtade uurimise ning nafta tootmise ja töötlemisega. Teise viisaastaku jooksul (1956—1961) kulutas India valitsus suuri summasid naftavarude kindlaksmääramiseks ja naftatööstuse arendamiseks.

1956. aastal kutsus India valitsus naftaleiukohtade uurimiseks abiks Nõukogude Liidu ja Rumeenia spetsialiste, kes koostöös India spetsialistidega avastasid Kambees Bombay lähedal tööstusliku nafta leiukoha. Kambee nafta ekspuaterimiseks luuakse India riiklik naftakompanii.

Assami nafta ekspuaterimiseks on loodud segakompanii, kusjuures osa aktsiaid kuulub Inglise kompaniile «Burmah Oil». See kompanii ehitab ka esimesed riiklikud naftatöötlemistehased Assami ja Bihari osariigis.

Assami naftatöötlemistehas ehitatakse Rumeenia spetsialistide poolt. Teine riiklik naftatöötlemistehas võimsusega 2 miljonit tonni aastas ehitatakse Nõukogude Liidu abiga.

30. juunil 1959 asutati Bombays esimene India riiklik naftaturustuse kompanii «Indian Oil». See kompanii hakkab tulevikus tegelema ka mõningate naftatoodete impordiga.

Kolmandal viisaastakul kavatakse Indias naftatööstuse arendamiseks assigneerida 5 miljardit ruupiat.

Pakistani nafta tootmine on kahe Inglise kompanii — «Attoc Oil» ja «Pakistan Petroleum» — käes, kes samuti ei ole huvitatud naftatoodangu suurendamisest. Naftaleiukohtade uurimistöid teostavad Pakistanis 8 välismaa kompaniid, kuid naftat ei «leita». Pakistani ajakirjandus süüdistab Inglise ja Ameerika kompaniisid naftavarude varjamises. Nafta «puudumine» Pakistanis aga annab Inglise ja Ameerika kompaniidele, kelle käes on Pakistani naftaturg, iga aasta kasumit üle 500 miljoni ruupia.

Rahvusliku naftatööstuse arendamisele pöörab suurt tähelepanu ka Birma Liit. Enne Teist maailmasõda toodeti siin naftat 1,3 miljonit tonni aastas, kuid viimastel aastatel toodetakse ainult veidi üle 400 000 tonni. See on tingitud sellest, et sõjategevuse ajal sai naftatööstus tugevasti kannatada ja seda ei ole suudetud taastada, sest Inglise kapital ei ole enam kohalikust naftatööstusest huvitatud, Birma Liidu valitsus aga püüab piirata väliskapitali ja ergutada

segakompaniide tegevust. 1945. a. reorganiseeriti Inglise naftakompanii «Burmah Oil Company» segakompaniiks «Burmah Oil Company Ltd.», kus $\frac{1}{3}$ aktsiaist kuulub Birma Liidu valitsusele.

Briti Borneos algas nafta tööstuslik tootmine 1909. aastal. Praegu võtab nafta ekspuateerimisest osa peale «Royal Dutch Shelli» ka Ameerika kompanii «Standard Vacuum Oil». Naftatoodang Briti Borneos on Kagu-Aasias teisel kohal (esimesel kohal on Indoneesia), moodustades üle 5 miljoni tonni aastas.

Üheks Kagu-Aasia vanimaks ja ühtlasi kõige suuremaks nafta tootmise piirkonnaks on Indoneesia.⁴⁹ Siit sai alguse Inglise-Hollandi naftakompanii «Royal Dutch Shelli» tegevus. Mitu aastakümnet takistas «Royal Dutch Shell» Ameerika kompanii «Standard Oili» sissetungi oma naftakoloniasse, kuid siis asus Ameerika Ühendriikide valitsus piirama «Royal Dutch Shelli» tegevust Ameerika Ühendriikides.

1921. a. lahendati see konflikt «vastastikuse arusaamise vaimus». «Royal Dutch Shellil» võimaldati omandada kontsessioone Ameerika Ühendriikides ja vastutasuks selle eest sai «Standard Oil» juurdepääsu Indoneesiasse. 1931. a. moodustasid «Standard Oil of California» ja «Texas Oil Corporation» Indoneesias ühise tütar kompanii nimetusega «Caltex». Kui enne Teist maailmasõda kuulus 40% Indoneesia naftatoodangust Ameerika kompaniidele, siis käesoleval ajal kuulub neile juba ligi 70% naftatoodangust. Indoneesia naftatoodang ulatus 1960. a. 19,5 miljoni tonnini.

Olukord Indoneesia nafta ekspuateerimisel muutus pärast Indoneesia Vabariigi moodustamist. Indoneesia valitsus alustas laialdaste rahvahulkade nõudmisel Hollandi kapitali tegevuse piiramist. 1958. a. detsembris võttis Indoneesia valitsus vastu seaduse Hollandi kapitali nationaliseerimise kohta. See akt purustas lõplikult Hollandi majandusliku ülevõimu Indoneesias ja muutis Hollandi kapitali tähtsaks rahvusliku majanduse tugevdamise faktoriks. Hollandlastel on veel mõju ainult selles naftatöös-

⁴⁹ Nafta avastati siin juba 1863. a. Katsepuurimistõid alustati 1872. a. Naftat leiti küllaldaselt Jaaval, Sumatral ja Borneol. Tööstuslik nafta tootmine algas 1887. a. Otsustavaks aastaks sai 1890. aasta, mil Hollandi alam August Kessler asutas naftakompanii «Royal Dutch Petroleum».

tuse osas, kus nad tegutsevad koos Inglise kapitaliga, mille kohta ei kehti natsionaliseerimise seadus.

Et säilitada oma positsioone Indoneesias, võttis kompanii «Royal Dutch Shelli» juhtkond vastu otsuse lõpetada kompanii «De Bataafsche Petroleum Maatschappij» iseseisev tegevus. Viimane reorganiseeriti kompaniiks «Shell Indonetia», mis registreeriti Indoneesias.

Ehkki Indoneesia majandus pole enam Hollandi kapitali mõju all, on väliskapitalil, peamiselt Inglise ja Ameerika kapitalil, siiski veel tugevad positsioonid.

Käesoleval ajal ulatuvad Ameerika kapitali investeringud Indoneesias 350 miljoni dollarini ja ületavad Inglise kapitalimahutused. Nagu enne sõda, nii on Ameerika kapital ka praegu mahutatud peamiselt naftatööstusse. Pool Indoneesia naftatoodangust langeb kompaniile «Caltex». Iga aastaga suurendab «Caltex» Indoneesia nafta väljavedu Austraaliasse, Jaapanisse, Indiasse, Filipiinidele jm.

«Caltex» ei tegele nafta töötlemisega Indoneesias, vaid veab toornafta välja teistesse maadesse, kus see töötatakse ümber kompaniile kuuluvates tehastes. Sellega püütakse säilitada Indoneesia naftatööstuse sõltuvust ka tulevikus, juhul, kui Indoneesia valitsus peaks natsionaliseerima naftatootmistööstuse.

Välismaa naftakompaniidel olid Indoneesias suured eesõigused. Nad ei olnud kohustatud andma Indoneesia valitsusele valuutat, mida nad said nafta ekspordist, kehtis nn. valuuta autonoomia. Sellega jäi Indoneesia ilma hädavajalikust välisvaluuta sissetulekust.

Püüdes vähendada välismaa naftakompaniide mõju naftatööstuses, on Indoneesia valitsus selles suunas võtnud tarvitusele mitmeid abinõusid. Valitsus keeldus andmast uusi naftakontsessioone. Selle tõttu tuli 1957. a. kompaniil «Standard Vacuum» lõpetada naftaleiukohtade uurimistööd Sumatral. Nende naftaleiukohtade ekspluateerimiseks loodi 1958. aastal esimene Indoneesia naftakompanii «Permina».

1958. a. alguses keelduti pikendamast 1960. a. lõppevat kokkulepet segakompaniiga «NIAM», milles oli esindatud pariteetsetel alustel Hollandi-Inglise ja Indoneesia kapital. Tegevuse tähtaja lõppedes läks kompanii täielikult Indoneesia valitsuse valdusse. Juba 1958. a. lõpul oli Hollandi-Inglise pool sunnitud loobuma kompanii juhtimisest. Kompanii nimetati ümber «Permindoks» ja tema juhtimise võttis enda kätte Indoneesia valitsus. 1. jaanuaril 1961 nat-

sionaliseeriti välismaalastele kuuluvad aktsiad ja sama aasta veebruaris organiseeriti «Permind» baasil uus riiklik naftakompanii «Pertamin». Indoneesia valitsusel on kavatsus teha suuri kapitalimahutusi naftatööstusse ja tõsta selle kompanii naftatoodang esialgu 3—4 miljoni tonnini aastas. Selleks otstarbeks annavad Jaapani naftakompaniid laenu 53 milj. dollarit 10-aastase tähtajaga 5,5 protsendiga aastas. 1961. aasta augustis moodustati Jaava saarel arvult juba kolmas Indoneesia riiklik naftakompanii «Permingan». Samuti on ette nähtud ehitada Indoneesias nafta ümbertöötamistehaseid.

1958. a. keskel töötas Indoneesia valitsus välja seaduseelnõu nafta tootmise kohta. Seaduseelnõu näeb ette välismaa naftakompaniide tegevuse teatavat piiramist. Kõik nafta tootmise ettevõtted jaotati 3 kategooriasse: 1) riiklikud, 2) riigi- ja erakapitaliga segakompaniid, 3) valitsuse poolt lubatud erakompaniid.

Enamik segaettevõtete aktsiaid (vähemasti 51%) peab kuuluma Indoneesia valitsusele. Kõik erakontsessioonid peab riigile tagastatama 1990. aastaks. Segaettevõtete tegevuseks antakse luba mitte rohkem kui 40 aastaks.

Seadus näeb ette erakontsessioonide andmist ainult riigile kasulikel tingimustel 30 aastaks. Valitsusel on õigus määrata oma volinik erakompaniisse. Sellel volinikul on õigus teostada kontrolli kompanii tegevuse üle ning viibida aktsionäride, direktorite ja juhatajate koosolekuil.

1958. a. detsembri lõpul võttis Indoneesia valitsus vastu seaduse riikliku organi loomise kohta nafta tootmise ja müügi kontrollimiseks. See abinõu võimaldab osaliselt tagada siseturu pidevat varustamist naftaga. Seaduses nähakse ette, et Indoneesias toodetud nafta tuleb töödelda kohapeal. Neile kompaniidele, kes töötlevad naftat mujal, on see erandlikus korras ette nähtud kaheksaks aastaks. Alates 28. augustist 1961 kehtestas Indoneesia valitsus uue finantssuhete korra välismaa naftakompaniidele. Uue korra järgi peavad välismaa naftakompaniid eraldama 60% kasumist valitsusele. Kavatsus on tõsta kasumi eraldamine 80 protsendini.

Rahvusliku kapitali puudumise tõttu ei näe Indoneesia valitsus käesoleval ajal ette väliskapitali tegevuse täielikku keelamist, kuid piirab selle tegevust ega lase tal tegutseda nendes majandusharudes, mis on riiklikult väga tähtsad või rahvusliku kapitali poolt hõivatud. Uued välisrii-

kide kompaniid tuleb kohustuslikus korras registreerida Indoneesias ja nad alluvad Indoneesia seadusandlusele. Välismaa kompaniidel on keelatud sisse tuua spetsialiste ilma tööministeeriumi loata ning välismaa kompaniid on kohustatud palkama tööle indoneeslasi ja neid välja õpetama, et tagada rahvusliku kaadri loomine naftatööstuse jaoks.

Mainitud seadus aitab kahtlemata kaasa Indoneesia rahvusliku tööstuse arengule.

Indoneesia valitsuse säärane poliitika kuulutati Ameerika naftakompaniide poolt kommunistlikuks ja 1958. a. algas Ameerika naftakompanii «Caltex» toetusel reaktiooniliste ohvitseride mäss Kesk- ja Põhja-Sumatral ning Sulavesil. Ohvitseride mäss ei leidnud toetust laiades rahvahulkades. Vaatamata sellele, et mässajaid toetati relvadega Filipiinidelt ja Taivanilt, SEATO liikmesriikide poolt, suruti see mäss maha. Ühtlasi oli see mäss kujukaks tõendiks selle kohta, milliseid eesmärke taotlevad imperialistlike suurriikide poolt loodud sõjalised blokid.

Tänaseni jätkab Holland Indoneesia territooriumi ühe osa — Lääne-Iriani — okupeerimist. Ja põhjuseks on jällegi nafta, kuna Lääne-Irianis on leitud viimasel ajal suuri naftavarusid. Nafta ekspluateerimine toimub siin alates 1948. aastast ja suureneb iga aastaga. Nafta peremeesteks on «Royal Dutch Shell» ja «Standard Vacuum Oil», kes loodavad siin säilitada Hollandi koloniaalset ülevõimu, kuna suhteliselt suurel territooriumil elab vähe rahvast ja selle tõttu on kohaliku elanikkonna vastupanu nõrgavõitu. Kuid Indoneesia ligi 90-miljoniline rahvas jätkab võitlust oma maa täielikuks vabastamiseks kolonisaatoritest.

Rahvad on kindlalt veendunud, et imperialistid, kes ei taha tunnistada koloniaalsüsteemi kokkuvarisemist, kukuvad ka tulevikus täielikult läbi oma katsetes ajalooratust tagasi pöörata.

Igakülgset ja omakasupüüdmatut tehnilist ja majanduslikku abi Indoneesia rahvusliku tööstuse loomisel annab Nõukogude Liit. Arenev iseseisev Indoneesia koos teiste rahuarmastavate riikidega on kindlaks rahu eest võitlejaks Kagu-Aasias.

VI peatükk

LADINA-AMEERIKA — NAFTA «ELDORAADO»⁵⁰

Kapitalistliku maailma suurimaks naftatootjaks Ameerika Ühendriikide järel on Venetsueela. Sellal kui «Standard Oil» ei tundnud huvi välismaa nafta vastu, isegi mitte Kariibi mere piirkonna nafta vastu, kasvas Venetsueelas Maracaibo järve vasakule kaldale «Royal Dutch Shelli» naftatööstus. Alles pärast Esimest maailmasõda hakkas «Standard Oil Company of Indiana» naftat otsima Venetsueela ranniku ääres.

1932. aastal andis «Standard Oil Company of Indiana» «rahaliste raskuste» tõttu kontsessiooni üle kompaniile «Standard Oil of New Jersey». Sellest ajast peale algas Venetsueela naftatoodangu kiire kasv. 1937. a. oli Venetsueela naftatoodangu poolest teisel kohal maailmas. Venetsueela on muutunud maailma kahe trusti — «Shelli» ja «Standard Oili» — tõeliseks nafta «eldoraadoks». Suurimaks naftakompaniiks Venetsueelas on «Standard Oili» tütarfirma «Creole Petroleum Corporation», kellele langeb 40—50% naftatoodangust. Harvey O'Connori arvestuste järgi⁵¹ ulatub naftakompaniide kasum aastas 600 miljoni dollarini. Siia hulka ei ole arvestatud seda tulu, mis saadakse nafta töötlemisest väljaspool Venetsueelat.

Nafta on toonud Venetsueela rahvale häda ja viletsust. «Kuni nafta avastamiseni Venetsueela veel kuidagi toitis ennast. Tänapäeval aga toodab ta kõigest poole oma riigi vajaduste rahuldamiseks tarvisminevast maisist ja lihast, kolmandiku juur- ja teraviljast ning poole piimast. Tänapäeval karjatatakse laialdastel Orinoconi ulatuvatel maaladel vähem veiseid kui 1812. a. revolutsiooni ajal; kogu riigi majandus sõltub naftast saadavast sissetulekust, ... kuid hinnad on niisama kõrged kui Andid,»⁵² kirjutab H. O'Connor. Enamik kaupu veetakse sisse Ameerika

⁵⁰ Dorado (el dorado) tähendab hispaania keeles «kuldama». Kuna-gistes indiaani riikides Lõuna-Ameerika sisemaal, praeguse Kolumbia territooriumil, olevat religioossete pühade ajal ülikaid kullatolmuga üle riputatud. Liialdatud kuulujutud sellest ulatusid ka Ameerikasse rännanud hispaanlaste kõrvu, kes hakkasid Kesk- ja Lõuna-Ameerika sisemaal otsima riiki või linna Eldoraadot, kus kõik pidi olema kullast. Üle-kantud tähenduses võiks «eldoraado» all mõista õnnemaad.

⁵¹ X. O'Коннор, «Империя нефти», Москва, 1958, стр. 372.

⁵² Sealsamas, lk. 376.

Ühendriikidest. Isegi naftatooteid veetakse sisse, kuna Venetsueelas toodetud toornafta töötatakse ümber Hollandile kuuluvatel Aruba ja Curaçao saartel.

Viimastel aastatel on Venetsueelas tugevnenud rahvuslik vabadusliikumine. 1958. a. jaanuaris toimus üldrahvalik väljaastumine Jimenezi diktatuuri vastu. Naftamonopolide käsilase Jimenezi režiim lagunes kui kaardimajake rahva surve all.

Uus valitsus tühistas Jimenezi diktatuuri ajal kehtestatud reaktsioonilised seadused. Poliitilised parteid ja ametiühingud alustasid tegevust. Kiiresti kasvab kommunistliku partei autoriteet ja tema liikmete arv. 1958. a. lõpul toimunud presidendivalimistel valiti presidendiks Romulo Betancourt. Oma valimiseelses programmis lubas Betancourt teostada riigi majanduse ja poliitilise sõltumatuse tugevdamise poliitikat, luua riiklik naftakompanii, suurendada Ameerika kompaniidelt saadavat kasumit, luua rahvuslik tanklaevade laevastik, mitte anda välismaa kompaniidele uusi kontsessioone.⁵³ 1958. a. lõpus suurendaski Betancourti valitsus naftalt saadava kasumi eraldamise 60%-ni.

See otsus kutsus esile meelepahatormi Ameerika Ühendriikide monopolistide hulgas. «Creole Petroleum Corporation» esindaja teatas oma avalduses, et Venetsueela valitsuse dekreet rikub kehtivat kokkulepet ja õõnestab kompanii usaldust Venetsueela valitsuse suhtes.

Reaktsioonilised ringkonnad alustasid õõnestustegevust vastmoodustatud valitsuse vastu. Uuel valitsusel on tulnud juba mitmel korral likvideerida naftamonopolide poolt organiseeritud valitsusvastaseid mässe. Thomas Mann, Ameerika Ühendriikide riigisekretäri abi majanduslikes küsimustes, ähvardas vähendada Venetsueela nafta ostu ja suurendada selle tolli. Naftakompaniid ähvardasid isegi oma tegevuse lõpetada. Kuid need ähvardused ei ole andnud tulemusi, sest kogu Venetsueela demokraatlik üldsus astub välja valitsuse dekreedide kaitseks.

Venetsueela sündmused näitavad, et möödab on ajad, mil välismaised kompaniid võisid jagamatult valitseda rahvuslikke rikkusi asumaades ja sõltuvates maades. Ka siin are-

⁵³ Kahjuks ei ole Betancourt viinud täielikult ellu valimiseelse programmi lubadusi ning on viimasel ajal hakanud monopolide survele oma lubadustest taganema. See on kutsunud esile rahvahulkade uue rahulolematuse.

neb elu selles suunas, et muuta nafta «eldoraado» rahvuslikuks rikkuseks.

Brasiilias, kõige suuremas Ladina-Ameerika riigis, tegutseb 11 välismaa naftakompaniid, kes tegelevad nafta turustamisega, sest naftat võivad toota 1937. a. konstitutsiooni järgi ainult Brasiilia kompaniid. Kõik nafta turustamisega tegelevad kompaniid on kolme Ameerika ja ühe Inglise naftakompanii tütar kompaniid. Nagu paljudes teistes riikides nii püüavad Ameerika ja Inglise naftakompaniid ka siin takistada Brasiilia naftatööstuse arengut, et säilitada endale Brasiilia turgu ja hoida oma naftat reservis juhuks, kui midagi juhtub Venetsueelas.

Vaatamata sellele, et konstitutsiooni järgi oli ette nähtud rajada rahvuslik naftatööstus juba 1937. aastal, loodi riiklik naftakompanii «Petrobraz» alles 1953. aastal. Selle kompanii aktsiad võivad kuuluda ainult riigile ja brasiillastele.

Vastuseks sellele palkas kompanii «Esso Standard» salajase eriağendi Pole Schoppeli ja saatis ta Brasiiliasse. Schoppelile tehti ülesandeks iga hinna eest takistada Brasiilia rahvusliku naftatööstuse loomist.

Oma raamatus «Mis te teate naftast» kirjutab G. Fonseca, et «Standard Oili» esindajad veenavad naftarikka Amasonase piirkonna elanikkonda eralduma Brasiiliast. Nad püüavad organiseerida «patriootlikku liikumist» selle piirkonna «iseseisvuse» eest.

Vaatamata Ameerika Ühendriikide naftakompaniide sepitsustele ja väidetele, et «Petrobraz» tegevus on ebaefektiivne, on Brasiilia rahvuslik naftatööstus arenenud jõudsalt. Alates 1952. aastast on naftatoodang suurenenud 25-kordseks. Kompaniile «Petrobraz» kuuluvad nafta puhastamise ja töötlemise tehased rahuldavad 50% riigi naftatoodete vajadusest.

Kõige räpasema ja verisema lehekülje on naftamonopolid kirjutanud ajaloo lehekülgedele Ladina-Ameerika südames — Boliivia ja Paraguai piiril asuvates selvades. Naftat leiti Boliivias juba 1895. a., kuid tootma hakati teda alles selle sajandi kahekümnendail aastail. 1926. a. sai «Standard Oil» Boliivias naftakontsessiooni 7 miljoni hektari suurusel maa-alal ning sellest ajast peale muutus «Standard Oil» Boliivia tegelikuks peremeheks. Paraguais aga võimutses «Royal Dutch Shell». Kolmekümnendate aastate algul avastati Boliivia ja Paraguai piiril Chaco-Boreali piirkonnas rikkalikud naftaleiukohad. «Standard

Oil», kes oli kanda kinnitanud Boliivias, püüdis iga hinna eest kuulutada Chaco Boliivia territooriumi osaks ja luua selles piirkonnas võimas naftakontsern. Samal ajal taotles «Royal Dutch Shell» Chaco ühendamist Paraguaiga. Riigi piirid selvades ei ole igal pool selgepiirilisel tähistatud ning seetõttu tekib sageli piiritülisid. Ja nii alustaski Boliivia 1932. aastal «Standard Oili» käsul sõda. See sõda on tuntud ajaloos «Tšako sõja» nime all. Mõlemaid maid laastav verine sõda, mille provotseerisid kaks omavahel võistlevat naftamonopoli, kestis kolm aastat ja hävitas 100 000 inimest. Boliivia sai sõjas lüüa ja üle kahe kolmandiku vaidluse all olnud territooriumist läks Paraguaile. Sellega sai kaotuse osaliseks ka «Standard Oil». Kompanii tegevus, kes oli kiskunud Boliivia sõtta, kutsus rahvahulkades esile nii suure pahameele, et Boliivia valitsus oli sunnitud 1937. aastal «Standard Oili» kohalikud ettevõtted konfiskeerima. Seda kasutas muidugi «Royal Dutch Shell» ja laiendas oma mõjusfääri ka Boliiviasse. Praegu on tal Boliivias tugev positsioon.

Teise maailmasõja ajal tugevdasid Ameerika naftakompaniid Boliivias uuesti oma positsioone. Kõige suuremaks naftakompaniiks Boliivias on «Gulf Oil Corporation» tütarkompanii «Bolivian Gulf Oil». Tegevust on alustanud ka «Standard Oili» tütarkompaniid, kes taotlevad uuesti kontrolli kehtestamist Boliivia nafta üle. Rahvuslikku naftatööstust püütakse likvideerida. 1955. a. oktoobris võttis Boliivia valitsus Ameerika Ühendriikide survele vastu nn. «nafta koodeksi», mis annab laialdased tegutsemisvõimalused Ameerika Ühendriikide naftamonopolidele ja teeb ületamatuid takistusi naftakompaniide loomiseks Boliivia kapitaliga.

Kuid Boliivia rahvas ei taha muutuda «naftamaaks», nagu ta varem oli «tinamaa». Boliivia rahvas tahab ise olla peremeheks omal maal, oma tööstusettevõtete, kaevanduste ja põllumajanduse üle. Seda võib anda nafta ja kõik oleneb sellest, kelle käes ta on.

Sellest saavad aru paljude Ladina-Ameerika maade rahvad ja nende maade valitsustel tuleb seda arvestada.

Teiseks tähtsamaks naftatootjaks Ladina-Ameerikas (peale Venetsueela) on Mehhiko.

Mehhiko naftatööstus on natsionaliseeritud. See on Ladina-Ameerika riikidele ja rahvastele innustavaks eeskujuks, kuid samal ajal «pinnuks silmas» Ameerika nafta-

monopolidele. 1938. a. avaldatud Mehhiko presidendi Lazaro Cardenase dekreediga kuulutati kogu naftatööstus riigi omanduseks ja naftaressursside ekspluateerimine läks riikliku kompanii «Petroles Mexicanos» — «Pemex» — kätte. Mehhiko riiklik naftatööstus on saavutanud suuri edusamme rahvusliku naftatööstuse arendamisel. Mehhiko on naftatoodangu poolest teisel kohal Ladina-Ameerikas.

Need Mehhiko naftatööstuse saavutused tõendavad veenvalt, et nõrgalt arenenud maad võivad edukalt võidelda suurriikide imperialistliku poliitika vastu ning et need maad on võimelised oma jõududega edendama maapõuevarade kasutamist.

Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa monopolistlikud ringkonnad alustasid pärast naftatööstuse natsionaliseerimist suurt vaenukampaaniat Mehhiko vastu. Korduvalt pöördusid nad oma valitsuste poole nõudmisega segada vahele Mehhiko siseasjadesse.

Nende ennustused, et aasta pärast on Mehhiko välismaiste naftamonopolide ees «põlvili», ei täitunud. Protesti märgiks sõitsid kõik Mehhikos töötavad välismaalastest naftaspetsialistid minema, olles kindlalt veendunud, et Mehhiko kapituleerub ja kutsub nad mõne kuu pärast tagasi. Isegi oma elamud jätsid nad valvurite hoole alla. Kuid Mehhiko ei kapituleerunud.

Mehhiklastest töölisel jäid ainsateks nafta tootmise «spetsialistideks». Nad võtsid tööde juhtimise enda kätte. Endistest puurijatest ja naftatöötlemistehaste töölistest ning ametiühingu aktivistidest said osakondade juhatajad ja juhtivad töötajad. Ainult tänu nende jõupingutustele suutis «Pemex» esimestel aastatel tööd jätkata. «Pemexi» tegevust toetas igati ka president Cardenas. Väliskapitaliga seotud kodanlus tungis Cardenasele ägedalt kallale, kirik aga palus tema kukutamise eest.

«Pemexi» eesmärgiks pole suurendada nafta eksporti, vaid rahuldada riigi vajadused naftatoodete osas. «Pemexi» direktor Antonio Bermudes ütles San Franciscos, et «barrel Mehhiko naftat, kasutatuna sisemaal oma rahva huvides, annab Mehhikole neli või viis korda suuremat sissetulekut kui barrel naftat, mis läheb ekspordiks».⁵⁴

Säärane poliitika on kandnud vilja.

Kui 1937. a. müüdi Mehhikos gasoliini 20% võrra kalli-

⁵⁴ Ajakiri «Международная жизнь» № 10, 1958, стр. 105.

malt kui Ameerika Ühendriikides, siis käesoleval ajal on gasoliin Ameerika Ühendriikides 80% võrra kallim kui Mehhikos. Madalad naftahinnad soodustavad rahvusliku tööstuse, põllumajanduse ja transpordi arengut. Maksud, mis «Pemex» riigile maksab, moodustavad tähtsa osa Mehhiko eelarvest. 1938. aastast kuni 1956. aastani tootis kompanii 1205 miljonit barrelit naftat ja maksis riigikassasse üle 5 miljardi peeso⁵⁵. Ajavahemikul 1901—1937 tootsid välismaa naftakompaniid 1895 miljonit barrelit naftat, kuid maksid maksudena ainult 777 miljonit peesot. «Pemex» võiks veelgi suuremaid sissetulekuid saada. Nii näiteks jäi aastail 1953—1956 madalate naftahindade tõttu saamata 1191 miljonit peesot. Peale selle on «Pemex» pidanud maksma 113 miljonit dollarit kompensatsiooni välismaa naftakompaniidele.

«Pemex» on parandanud mõningal määral ka töötajate olukorda. On suurenenud naftatöölise palgad, on tehtud kulutusi töötajate meditsiiniliseks teenindamiseks ja hariduse tõstmiseks. Käesoleval ajal peab «Pemex» ülal 39 kooli, kus õpib 22 000 naftatöölise last.

Sääraseid on esimesed tulemused, mida on andnud Mehhiko naftatööstuse natsionaliseerimine.

Mehhiko eeskuju innustab ka teisi Ladina-Ameerika maade rahvaid võitlema oma rahvuslike rikkuste eest. Selles suunas on teinud suuri edusamme Kuuba revolutsiooniline valitsus. 1960. a. juunis natsionaliseeriti Kuubal välismaised naftatöötlemistehased, kes keeldusid töötlemast Nõukogude Liidult ostetud naftat. Sellised Ladina-Ameerika maad, nagu Boliivia, Kolumbia, Peruu jt. ei ole veel öelnud oma otsustavat sõna rahvuslike rikkuste enda kätte võtmisel, kuid kõigis neis maades kasvab rahvuslik liikumine.

Kaasajal on riigipöörded Ladina-Ameerika maades laialdased rahva väljaastumised. Üldrahvalikuks väljaastumiseks kujunes Venetsueelas Jimenezi diktatuuri kukutamine. Veel eredamaks näiteks on Kuuba sündmused, kus Batista-vastane üliõpilaste vastuhakk Fidel Castro juhtimisel kujunes üldrahvalikuks revolutsiooniliseks liikumiseks ja saavutas võidu. Rahvusliku liikumise areenile on paljudes Ladina-Ameerika maades astunud töelisklass, kõige eesrindlikum ja järjekindlam võitleja rahvuslike huvide eest.

⁵⁵ Peeso võrdub 12¹/₂ ameerika sendiga.

Sõjaeelse perioodiga võrreldes on töölisklass Ladina-Ameerika maades kasvanud arvuliselt poolteise- kuni kahekordseks.

Seltsimees Hruštšov ütles oma ettekandes partei XXI kongressil, et «nüüd on meil tegemist uue etapiga rahvaste võitluses oma vabaduse ja sõltumatuse eest. Kõigis koloniaalmaades ja sõltuvates riikides areneb rahvuslik vabadusliikumine. Aktiivsemaks on muutunud Ladina-Ameerika maade rahvaste võitlus Ameerika imperialismi vastu».⁵⁶

Ei ole kahtlust, et Mehhiko ja Kuuba eeskujule järgnevad lähemate aastate jooksul ka teised Ladina-Ameerika maad.

VII peatükk

SAHAARA — NAFTAMONOPOLIDE LOOTUS

Sahaarat — maailma suurimat kõrbe, mis võtab enda alla Põhja-Aafrikas 8 miljonit ruutkilomeetrit — peeti varemalt maapõuevarade poolest vaeseks maa-alaks. Alles viimastel aastatel on hakatud pöörama suuremat tähelepanu Sahaara maapõuevarade uurimisele. Võrdlemisi lühikese ajaga on leitud mitmes piirkonnas suured raua, vase jt. maakide ning kivisöe varud, kuid kõige lootustandvad on naftavarud. Nende varude suuruse kohta on mitmesuguseid arvamusi. Mõned hindavad Sahaara naftavarusid miljardile tonnile. Prantsuse geoloogide arvates, kes on teostanud siin kõige rohkem maapõuevarade uurimistöid (kuulub ju 4,3 miljoni km² Sahaarast Prantsusmaale), moodustavad Sahaara naftavarud veerandi Lähis- ja Kesk-Ida varudest. Esimene nafta saadi siin 1956. aastal Alžeeria Sahaaras Liibüa piiri lähedal. Kuid naftarikkaid piirkondi on Sahaaras ka mujal, eriti Liibüale kuuluvas Sahaara osas. Mõningad spetsialistid arvavad, et Liibüa Sahaara osas on isegi rikkalikumad naftaleiukohad kui Alžeerias. Liibüa valitsus ei tee takistusi kontsessioonide andmisel ja seetõttu on siia kanda kinnitanud juba Ameerika, Inglise, Prantsuse ja Itaalia naftakompaniid. Suurimaks kompaniiks on siin Ameerika kompanii «Esso-Libya»,

⁵⁶ N. S. Hruštšov, NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaks 1959—1965. Ettekanne NLKP erakorralisele XXI kongressile, Tallinn, 1959, lk. 81.

kes kavatseb naftatoodangu 1962. aastal tõsta 25 miljoni tonnini. Nafta transportimiseks kavatsetakse ehitada naftaleiukohast Zeltanist 160 km pikkune juhe Vahemere äärde. Selle juhtme läbilaskevõime tuleb suurem kui Transaraabia naftajuhtmel.

Lähematel aastatel võib Liibüa naftatoodang tõusta kuni 50 miljoni tonnini. Välismaa kompaniid on väga huvitatud kontsessioonide saamisest Liibüas. Eriti agaralt tungivad siia naftakartelli mittekuuluvad naftakompaniid, niinimetatud autsaiderid.

Liibüa valitsusele kõige kasulikum kokkulepe sõlmiti Itaalia naftakompaniiga «ENI», kellele anti Kürenaika piirkonnas kontsessioon 30 000 ruutkilomeetri suurusele maaalale. Liibüa valitsus saab 30% kompanii aktsiaist ja itaallased aitavad ette valmistada naftatootmise spetsialiste liibüalaste hulgast. Lisaks sellele võetakse Liibüa valitsuse esindajad kontsessiooni administratsiooni koosseisu. «ENI» konkurendid peavad seda kokkulepet «revolutsiooniliseks».

Eriti suuri lootusi paneb Sahaarale Prantsusmaa, kes taotleb oma endise võimsuse taastamist ja tahab selleks kasutada Sahaara maapõuevarasid. Prantslased on juba asunud nafta ekspluateerimisele. Esimene tööstuslik naftajõudis Vahemere äärde 1958. aastal. Prantsusmaal on asutatud Sahaara asjade ministeerium. Juba see asjaolu üksi näitab, millist suurt tähtsust omistab Prantsusmaa finantsoligarhia Sahaarale.

Prantsuse kodanlus, olles äratanud huvi Sahaara vastu oma «liitlastes» — Ameerika Ühendriikide, Inglise ja isegi Lääne-Saksamaa kapitalistlikes ringkondades —, lootis, et nende abiga õnnestub tal maha suruda rahvuslik vabadusliikumine Alžeerias ja kindlustada oma positsioone. Sahaaras teostavad naftaleiukohtade uurimistöid «Royal Dutch Shell» ja «Standard Oil of New Jersey» ning ka mitmed teised Inglise ja Ameerika naftakompaniid. Käesoleval ajal tegutseb Prantsuse Sahaaras üle 40 kompanii naftaleiukohtade otsimise ja nafta tootmisega. Nendest kompaniidest 13 ei ole Prantsuse päritoluga, viies kompaniis on enamus Inglise ja Ameerika kapitalil. Välismaa kompaniidele antakse kontsessioonid 50 aastaks. Kõige suurem kontsessioon — ligi 20 000 ruutkilomeetrit — on antud «Standard Oil of New Jersey».

Hiljaaegu avastas naftaleiukoha Bordz Nili juures ka

Lääne-Saksamaa kompanii «Deutsche Schachtbau und Tiefbohr Gesellschaft».

Prantslased loodavad Sahaara nafta arvel parandada oma finantsraskusi. Neil on kavatsus müüa Sahaara naftat ka välisturgudel. Naftast saadav tulu moodustaks nende kalkulatsioonide järgi ligi 400 miljonit dollarit aastas.

Prantsusmaa valitsevad ringkonnad loodavad tõsta Sahaara naftatoodangu 1962. aastal 20 miljoni tonnini, millega rahuldatakse juba Prantsusmaa naftavajadused.

Kiirendatud tempos teostatakse naftajuhtme ehitustöid Hassi-Messandi juurest Pougie sadamasse. See juhe võimaldab esialgu läbi pumbata 8 miljonit tonni ja hiljem kuni 12 miljonit tonni naftat aastas. Edžele nafta tahetakse saata Vahemere äärde läbi Tuneesia territooriumi. Seda juhet ehitatakse Ameerika kapitaliga.

Sahaara nafta ekspluateerimiseks võeti Prantsusmaa valitsuse poolt 29. novembril 1958 vastu «Sahaara nafta koodeks». See nafta koodeks, mis on välja töötatud vastavalt finantsringkondade huvidele, määrab kindlaks naftaleiukohtade uurimise, nafta tootmise ja transportimise. «Sahaara nafta koodeks» avab laialdased osavõtuperspektiivid teiste maade kapitalile, kuid seejuures püüavad prantslased kehtestada oma finantskontrolli nafta üle. Välismaa kompaniidele iseseisvaid kontsessioone ei anta ja segakompaniides peab 50% aktsiatest kuuluma Prantsuse kompaniidele. See Prantsusmaa valitsuse naftapoliitika põrkab naftakartelli tugevale vastupanule, kes on huvitatud naftakontsessioonide iseseisvast ekspluateerimisest.

On põhjust arvata, et tulevikus ei teosta tegelikku kontrolli Sahaara nafta tootmise ja turustamise üle mitte enam Prantsusmaa valitsus, vaid Rahvusvaheline Naftakartell, kes ikka rohkem ja rohkem ajab juuri ka Alžeeria Saharasse.

Prantsusmaa ei ole suuteline oma jõududega kasutusele võtma Sahaara naftarikkusi ja sellepärast ta palubki väliskapitali abi. Selliseks «abiks» peab olema ka Lääne-Saksamaa kapital kurikuulsa «Euraafrika» koostöö plaanis.

Ligi seitse aastat kestnud Prantsusmaa koloniaalsõda alžeeria rahva vastu toetasid ka Ameerika Ühendriigid, Inglismaa ja Lääne-Saksamaa. Nagu Prantsusmaa, nii olid ka nemad huvitatud sellest, et hoida Põhja-Aafrika ja Sahaara — strateegilise tooraine baas ja tugipunkt võitlu-

ses kasvava rahvusliku vabadusliikumise vastu troopilises Aafrikas — NATO mõjusfääris.

Kuid imperialistid tegid siin arvestusi ilma maa tõeliste peremeesteta.

Alžeeria rahvuslik vabadusvõitlus on jõudnud lõpule. Prantsusmaa ei olnud suuteline seda võitlust maha suruma ja tal tuli lõpuks Evianis 18. märtsil 1962. aastal alla kirjutada sõjategevuse lõpetamise kokkuleppele. Ehkki Prantsuse valitsuse ja Alžeeria Vabariigi ajutise valitsuse vahel sõlmitud kokkulepe näeb ette Prantsuse kompaniidele eesõiguse andmist alžeeria naftatööstuses ja nafta väljaveos Prantsusmaale ning teistesse «frangi tsooni» maadesse, on see siiski suureks löögiks Prantsuse naftamonopolidele. Nüüd hakkab nafta tootmisest osa võtma ka alžeeria rahvas.

Alžeeria Vabariigi ajutise valitsuse esimees Ben Jussef Ben Hedda oma avalduses 19. märtsist 1962 teatas, et Alžeeria Sahaara maapõuevarade kasutuselevõtmiseks luuakse Prantsusmaaga pariteetsetel alustel võrdõiguslik tehniline organ, mille tööst võivad osa võtta ka naabermaad.

Sahaara on tulevikumaa, kuid mitte selles mõttes, nagu sellest aru saavad kolonisaatorid. Tuleb aeg, mil ta muutub arenenud iseseisva rahvusliku tööstusega maaks, kus maapõuevarasid kasutatakse selle piirkonna elanikkonna vajaduste rahuldamiseks ja rahvaste heaolu tõstmiseks.

L Ö P P S Õ N A

Nafta tootmise saja aasta pikkune ajalugu kapitalistlikes maades kujutab endast monopolide ja imperialistlike riikide omavahelise võitluse ajalugu, koloniaalrahvaste riisumise ja töötajate kurnamise ajalugu. Nafta on saanud kapitalistlikes maades monopolide ja imperialismi sümboliks.

Naftamonopolid kasutavad enda huvides sageli imperialistlike riikide — Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa jt. riikide diplomaatilist ja sõjalist aparati. See **tõttu on monopolid** pahatihti sõjaliste ja diplomaatiliste avantüüride põhjustajaks. Tähtsat osa on seejuures etendanud naftamonopolid, eeskätt just Rahvusvaheline Naftakartell.

Viimase aastakümne jooksul on aga jõudude vahetõttu järsult muutunud naftakartelli kahjuks. Iga päev toob meile uusi teateid naftamonopolide lüüasaamisest Indoneesias, Brasiilias, Argentiinas, Iraagis jm. Nii nagu kogu kolonialism on kokkuvõetav äärel, nii on ka «nafta-impeerium» lagunemise staadiumis.

Möödas on ajad, mil naftamonopolid otsustasid rahvaste saatuse, sõja ja rahu küsimusi. Suessi avantüüri läbikukkumine 1956. aastal oli naftamonopolidele tõsiseks õppetunniks. Naftarikkad maad, kes kaua aega on olnud naftamonopolide orjuses, on viimastel aastatel hakanud üha resoluutsemalt nõudma rahvuslike rikkuste tagastamist ja looma rahvuslikku naftatööstust. See õiglane võitlus on andnud tulemusi ning peamiselt kahe asjaolu tõttu.

Esiteks on naftakartelli osatähtsus kapitalistliku maailma naftaturul tunduvalt vähenenud. Maailmaturu le on ilmunud naftakartelli mittekuuluvad Ameerika Ühendriikide, Itaalia, Lääne-Saksamaa, Prantsusmaa, Jaapani, Ladina-Ameerika jt. maade nn. «sõltumatud» kompaniid.

Osa neist on era-, osa riiklikud kompaniid. «Sõltumatute» naftakompaniide tegevuse tulemusena langevad kartelli poolt kehtestatud monopoli hinnad. Nii näiteks olid Ameerika Ühendriikide «sõltumatute» kompaniide naftahinnad aastail 1959/60 30%, ja mõnikord isegi 40% võrra madalamad avaldatud hindadest (s. t. kartelli poolt kehtestatuist). Sageli tuleb ette, et «sõltumatud» naftakompaniid, saades endale kontsessioone, annavad osa aktsiaid ja kuni $\frac{3}{4}$ saadavast kasumist naftatootvale riigile. Kartell ei ole enam suuteline dikteerima oma «poliitilisi seadusi» naftarikastele riikidele.

Kujukaks näiteks jõudude vahekorra muutumisest oli 1960. a. oktoobris Beirutis toimunud araabia riikide konverents naftaküsimuses. Sellest konverentsist olid kutsutud osa võtma Ameerika Ühendriikide, Inglismaa, Prantsusmaa, Itaalia, Rumeenia, Nõukogude Liidu jt. maade esindajad, kokku 31 riigist. Esimest korda «nafta ajaloos» ei olnud Ameerika Ühendriikide ja Inglismaa naftamonopolide esindajad siin käskijateks, vaid külalisteks. Lääne ajakirjandus peab seda konverentsi naftakartelli agonia alguseks.

Veel tähtsamaks põhjuseks, miks naftarikaste riikide vastupanu naftakartellile tugevneb, on sotsialismileeri maade tugevnemine. Iga aastaga suureneb Nõukogude Liidu ja teiste sotsialismileeri maade majanduslik abi nõrgaltarenenud maadele.

Kui riikidevahelised suhted kapitalismi tingimustes on oma olemuselt ekspluataatorlikud, rajanedes halastamatul «džungliseadusel», kus tugevam murrab nõrgema, siis sotsialistlike riikide suhted teiste riikidega on rajatud võrdõiguslikkusele ja vastastikuse kasusaamise printsiipidele.

Nõukogude Liidul on laialdased majanduslikud sidemed Indiaga, Araabia Ühinenud Vabariigiga, Indoneesiaga, Afganistaniga, Birmaga, Tseiloniga, Iraagiga, Jeemeniga, Kuubaga jt. riikidega.

Analoogilised sidemed on nõrgaltarenenud maadega loonud ka Hiina Rahvavabariik, Tšehhoslovakkia, Rumeenia, Saksa DV jt. sotsialismimaad.

Koos mitmesuguse muu majandusliku abiga osutavad Nõukogude Liit ja Rumeenia Rahvavabariik nõrgaltarenenud maadele abi ka naftaleiukohtade uurimistöödel ja naftatööstuse seadmetega varustamisel.

Araabia Ühinenud Vabariigi ja Nõukogude Liidu vahel

1957. a. sõlmitud lepingu alusel aitas Nõukogude Liit ehitada Egiptuses naftatöötlemistehaseid ja abistas naftaleiukohtade otsimisel. Vastavalt 1958. a. sõlmitud lepingule Argentiinaga andis Nõukogude Liit Argentiinale laenu 100 miljoni dollari ulatuses naftatööstuse seadmete ostmiseks Nõukogude Liidust.

Rumeenia Rahvavabariik abistab naftaleiukohtade uurimistööde osas Iraaki, Afganistani jt. riike.

Nõukogude Liit ja Rumeenia Rahvavabariik osutavad ka Indiale suurt abi naftaleiukohtade uurimisel ja naftatööstuse rajamisel.

Suureks abiks nõrgaltarenenud maadele on ka see, et Nõukogude Liit müüb neile naftat. Kui imperialistid 1956. a. otsustasid blokeerida Egiptuse majandust, siis Nõukogude Liit müüs Egiptusele vajalikul hulgal naftat ja nisu ning ostis Egiptuselt puuvilla. Analoogiline olukord kujunes 1960. aastal Kuubas. Naftakartell keeldus varustamast Kuubat naftaga. Siin tuli Kuubale appi Nõukogude Liit, kes saatis Kuubale vajalikku naftat, mille eest tasuti suhkruga.

Nõukogude naftat ostavad paljud kapitalistlikud riigid. Nõukogude nafta müük välisurul on aga suhteliselt vähene — 15—20 miljonit tonni, kuid see aitab siiski nõrgendada naftakartelli survet. Aastail 1956—1960 suurendasid Itaalia, Saksa FV, Rootsi, Kreeka jt. Lääne-Euroopa riigid naftatoodete ostu sotsialismileeri maadest 5 miljonilt tonnilt 17 miljoni tonnini aastas.

Kõige rohkem Nõukogude naftat ostab Itaalia, keda naftakartelli poolt süüdistatakse peaaegu kapitalismi «huvide» ja «solidaarsuse» reetmises.

1960. aastal ameerika «naftakuningate» aastakongressil Chicagos nõudsid Rockefellerid, Mellonid jt. NATO liikmesriikidelt ühendatud vastulöögi andmist Nõukogude nafta «hädaohule». Ameerika naftamagnaadid, keda toetasid agaralt Dean Rusk ja Douglas Dillon, püüdsid Nõukogude nafta ekspordi küsimuse panna isegi arutusele 1961. aasta maikuu toimunud NATO riikide välisministrite istungjär- gule, Lääne-Euroopa riikide vastuseisu tõttu see aga ei õnnestunud, sest need äriühingud ei näe selles oma äri- lisele tegevusele mingisugust ohtu. Vastupidi, Lääne- Euroopa äriühingud kinnitavad, et kasulikum on osta Nõukogude naftat kui Ameerika monopolide naftat, ja seda kahel põhjusel: Nõukogude naftat võib osta rahvusliku valuuta eest (Ameerika kompaniid «Esso», «Gulf Oil» jt.

nõuavad dollareid) ja Nõukogude Liit ostab saadud raha eest rahvuslikke kaupu, Ameerika kompaniid seda aga ei tee.

Naftaküsimus astub uude epohhi ja kahtlemata kaob sellel epohhil koos kolonialismiga ka naftakartell ning nafta muutub Aasia, Aafrika ja Ladina-Ameerika riikide rahvuslikuks omandiks ning nafta tootmine ja tarbimine rajatakse uutele alustele, mis aitab kaasa nende maade majanduse ja kultuuri õitsengule.

SISUKORD

Eessõna	3
I peatükk, Nafta kasutamise ajaloost	7
II peatükk, Kapitalistliku maailma naftavarud ja naftatoodang	11
III peatükk, Kellele kuulub nafta?	17
IV peatükk, Monopolide võitlus nafta pärast Lähis- ja Kesk-Idas	31
V peatükk, Kagu-Aasia nafta on muutumas rahvuslikuks	50
VI peatükk, Ladina-Ameerika — nafta «eldoraado»	57
VII peatükk, Sahaara — naftamonopolide lootus	63
Lõppsõna	67

Микенберг Ральф Бернхардович
БОРЬБА МОНОПОЛИЙ ЗА НЕФТЬ

На эстонском языке

Обложка Э. Тали

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 16.

*

Toimetaja S. Härgmä

Kunstiline toimetaja E. Palmiste

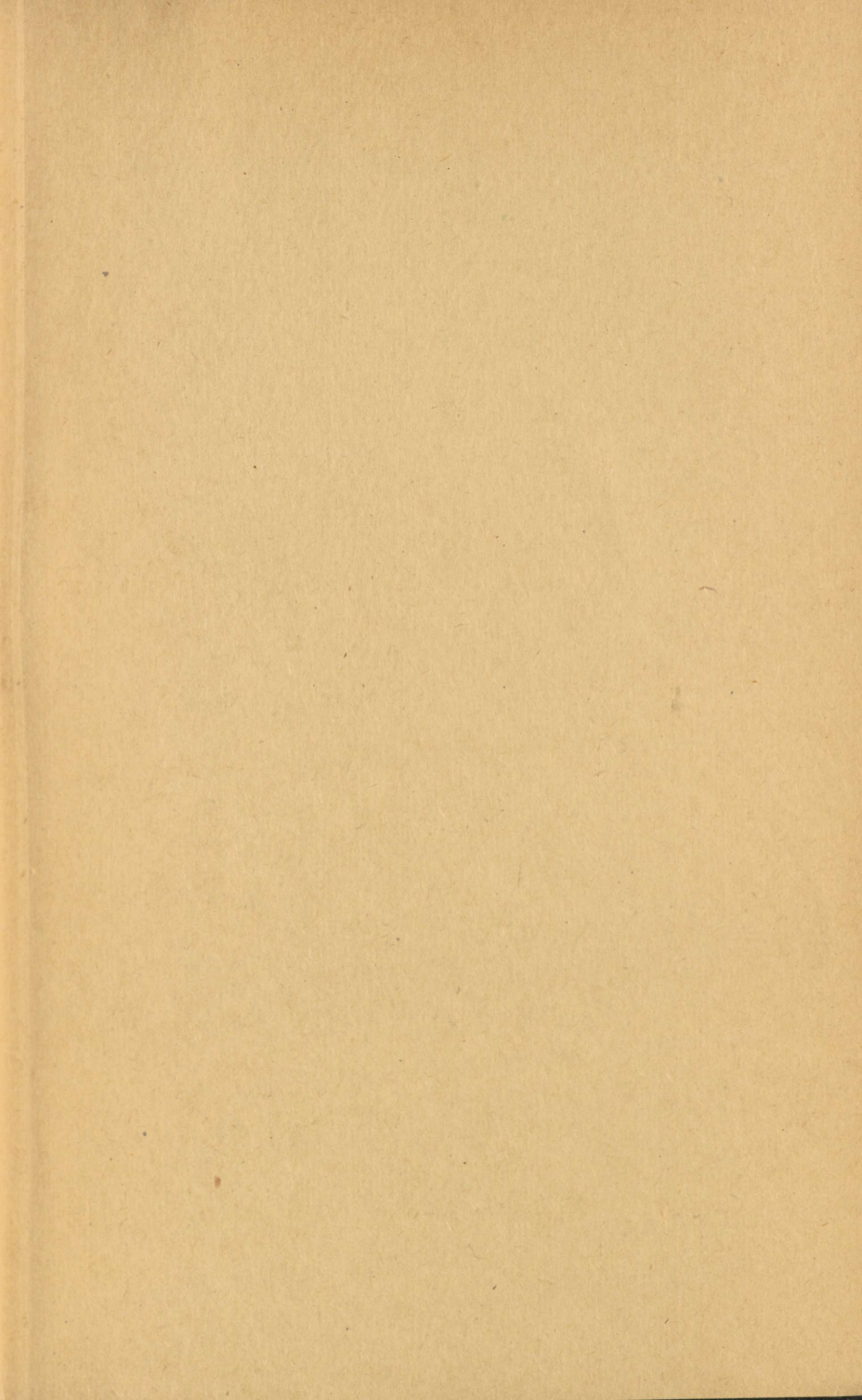
Tehniline toimetaja T. Liivand

Korrektorid H. Kull ja A. Kalberg

Ladumisele antud 2. III 1962. Trükkimisele
antud 25. IV 1962. Paber 54:84, 1/16. Trüki-
poognaid 4,5. Formaadile 60:92 kohaldatud
trükipoognaid 3,69. Arvutuspoognaid 4,1.
Trükiarv 2500, MB-04003. Tellimise nr. 1586.
Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2.

Hind 11 kop.

1—17

~~11 kop.~~

A

17346

205986

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00462705 7